

Ivan Ivančan

Narodni plesovi otoka Brača

Folklorne plesove na otoku Braču istraživao sam 1966. godine. Zapisao sam ove plesove:

balcer (valcer)	poljka (polka)
balcer slavo	polka liša
čuvaj se Ančice sarajevskih đaka	polka na katridu (polka šentada)
čardaš	polka kol momo
đul Marice đul dušice	polka sento
igraj kolo na dvadeset i dva	polka su četiri
kolo	polka šaltin
košaltin	rondo
kozara	seljančica
kreola	sicilijana (cicilijana)
kvatropas (kvatro paši)	šera boško
kvojka	šotić (dva pasa, dupli šotić)
lajanjada	šotić injuli
mažurka (mazurka)	tamburica
milica	veršovijen
molfrina (manfrina)	vilota (švilota)

Prije nego opišemo plesne običaje, objasniti ćemo dva pojma što se tiču kronologije. Kad kazivači govore o vrlo starim tradicijama, oni mi-

sle na razdoblje prije prvog svjetskog rata, a kad se služe terminom *stari običaj* i sl. misle na prvih dvadesetak godina nakon prvog svjetskog rata.

Glavno vrijeme za ples je u pokladno doba. Naročito značajni plesovi priređivali su se na zadnji dan poklada — u utorak. U nekim selima plesovi su se održavali u pokladama i po četiri puta na tjedan, tj. subotom, nedjeljom, ponedjeljkom i četvrtkom. Osim u pokladama plesalo se za crkvenih blagdana. To su tzv. fjere. U Nerežišćima crkvena je fjera sveta Mara. U Nerežišća su dolazili na proštenje sa svih strana, čak s otoka Hvara. U Bobovišćima i Ložišćima su crkveni godovi Sveti Juraj te Sveti Ivan i Paval, u Selcima, Postirima i Milni Gospa od Karmena, u Škripu Sveto Trojstvo i Sveta Jelena Križarica, u Donjem Humcu Sveta Ana i Sv. Fabijan i Sebastijan, u Dolu Gospa Kandelora (Svijećnica), u Splitskoj Vela Gospa, u Pučišćima Sveti Jere, u Bolu Gospa od sniga, u Poveljima Sveti Ivan i Gospa Rozarica, u Sumartinu Gospa od anđela, u Gornjem Humcu Gospa Miračka (Pohod Blažene djevice Marije, o. I. I.) i Sveti Nikola, u Supetru Sveti Petar i Sv. Viktor, u Sutivanu Sveti Rok, u Dračevici Sveti Kuzma i Damijan i Bezgrješno začće, u Novom Selu sveti Ante Opat.

Osim poklada i crkvenih fjera plesalo se još o božićnim, novogodišnjim i uskršnjim praznicima kao i na piru. Ipak glavna je sezona bila od Kandelore do početka korizme. U pola korizme bilo je dopušteno priređivanje plesnih zabava.

Običnim nedjeljama, osim za crkvenih postova, priređivale su se tzv. kavalkine, o kojima će kasnije biti više govora, no gotovo nikada ljeti, izuzev u novije doba kada turizam nameće nove prohtjeve.

Plesalo se poslijepodne, do večere. Kada su bile značajnije zabave, plesalo se i po večeri, nekada sve do jutarnjeg angelusa. Mladež je više dolazila uvečer, a stariji (i oženjeni ljudi) poslije podne. Mladići, rjeđe i djevojke, išli bi u druga mjesta, naročito tamo gdje su bile velike fjere. Znali su ići čak i na otok Hvar.

U mjestima gdje su postojale razne organizacije i društva, politička ili kulturno-prosvjetna, priređivale su se veće zabave u društvenim prostorijama, odnosno domovima i dvoranama. Ponegdje bi gostioničari priređivali plesove u namjeri da prodaju što više vina i ostalih proizvoda kojima bi raspolagali. S istoga razloga bi i mnogi seljaci dopuštali da se pleše u njihovim kućama, osobito onima koje nisu bile pregrađene. Učitelji su katkad dopuštali da se pleše u školama.

Bilo je mnogo mladeži, pa se plesalo na nekoliko mjesta. U svatovima, gotovo bez izuzetka, iznajmljivali bi neku od javnih dvorana za plesanje. Kako su političke stranke obično imale svaka svoje prostorije, iznajmila bi se ona dvorana koje je stranke mladoženja bio pripadnik ili pristaša.

U zapadnom i sjeverozapadnom dijelu otoka plesalo se u starije doba isključivo u zatvorenim prostorijama. Na jugoistočnom dijelu Brača, gdje smo skupili i najviše arhaičnih oblika plesanja, izvodilo se staro kolo na otvorenom prostoru, na pijaci, kod crkve, bez obzira na to je li to bilo po ružnom ili lijepom vremenu.

Ples u svatovima trajao bi dva do četiri sata u dvorani koju su iznajmili i platili kumovi, obično poslije podne a do večere. Na taj ples bi dolazili i ostali znatiželjnici, najviše zato da vide kako je nevjestica dotjerana. Ondje se ples ne plaća i ulaz je slobodan svakome. Kumovi su ujedno i zapovjednici plesa. Oni naređuju koji će se ples plesati i tko će plesati: da li samo svatovi, *pirnici* da li *nevistica* sama s mladoženjom, da li ostali znatiželjnici. Kumovi bi platili i svirača, lijeričara ili u novije vrijeme harmonikaša, a također i pristojbu koju treba dati općini ili kotaru. Kum bi izvikivao:

— Pirnički ples!

ili

— Ples za svaću!

— Bal za pironi!

Uz zaseban ples za mladence, gdje bi se uključili i sami kumovi. Svatovi bi u dvoranu ponijeli i tzv. *tratamenat*, tj. slatkiše, torte, piće, pa bi davali radozalcima koji su došli gledati ili sudjelovati u svatovskom plesu. Seljaci tumače da je svatovski ples bio organiziran s namjerom da se dobije više apetita za večeru. Za pridošlice bi rekli da dolaze na vrata versat tj. pjevati:

— Ajdimo versat, na!

Dobili bi *tratamenat*, a u Pražnicama bi se uhvatili u kolo i zaplesali ga u dvorani. U tome selu je bio također zanimljiv običaj da bi u običnom plesu *špoža* plesala sa svima osim s mladoženjom. S njime bi plesala jedino onda kada je bio najavljen poseban ples za mladence.

Što je više pridošlica došlo na neku svadbu, svadba se više cijenila.

U Selcima se izvodilo posebno božićno kolo, na *plokati*, na *pijaci*, a ponavljalo bi se na Novu godinu i Tri kralja. Neki ugledniji seljak bio bi kolovođa. Uzeo bi u ruku *šudar*, za nj bi se uhvatila jedna ženska i tamo bi se kolo plesalo tako da se plesači drže rupcima. Uхватило bi se i do stotinu parova koji bi onda plesali okolo pijace bez glazbe ili je katkada, mada rijetko, svirala harmonika. Nasred *pijace* bi se donijelo nekoliko stolova, a na njih stavili pletenke s vinom, naranče, jabuke i drugo. Svi prisutni bi pili. Tko nije plesao, pjevao bi božićne pjesme stojeći uz spomenute stolove. Kolovođa tog otvorenog kola uzviknuo bi na početku:

— Pozor »Jedan, dva, tri.«

I kolo bi počelo. Kasnije se kolo zatvori i tada svi pjevaju božićne pjesme. Kolo zatim nastavi kretati preko cijelog sela, kroz sve ulice, a zatim i oko mjesta. Često bi se kolo zaustavilo pred kućama uglednijih mještana ili župnika, a oni bi ih počastili. Ondje bi plesali *Igra kolo na dvadeset i dva*.

Djevojčice bi počele plesati već od dvanaeste godine a negdje od četrnaeste, petnaeste uz *arganet*. Najviše bi plesali momci i djevojke, ali su na zabave išli i oženjeni ljudi, doduše rjeđe. O pokladama zaplesali bi i starci.

— Evo došli su starci, za njih jedna vilota!

— Homo jednu vilotu! — zavikao bi *kapobalo*.

Dok bi stariji plesali, mlađi su stajali po strani i promatrali. Stariji ljudi ne bi plaćali ples već bi obično dali dobrovoljni prilog.

U nekim selima održavao se ne samo poseban ples za starije ljude već i za oženjene. *Sonjadur* bi ga glasno najavio:

— Sad je ples za oženjene!

Mladića se smatralo odraslim i sposobnim za javni ples kada bi navršio sedamnaest godina. Obično bi na plesu plesali momci s djevojkama, a oženjeni ljudi s udatim ženama. Rijetko bi se desio slučaj da zaplešu miješano. Za ples su se oblačila najljepša odijela. Čak i muškarci bi morali imati crno odijelo, *šjalpetu*, *kolet* i to tvrdo *inkolan*.

Dobri plesači bili su na posebnoj cijeni. Često se o njima pričalo s poštovanjem, a o nekima i njihovoj vještini pri plesu i danas se čuju razne priče. U Supetru je bila poznata *balarina* Nikoleta Fabić, a s njome Rita Damjanović i Nada Dujmović. Od muškaraca isticao se Ivan Kolimbatović. U Nerežišćima je bio najbolji *balarin* Ive Maričević, a od ženskih Katica Baković i pokojna Kate Stanić. U Ložišćima je Jera Čekalović bila prva *balarina* a s njom Katina Sapunar. Petar Sapunar Jubo bio je *kapobalo*. »A Ivan Domić Bezić, u! On je bio vrog, u, će bi on balo!«

Seljani Škripa posebno su cijenili Krunu Krstulovića, ali su izdvajali Ivana Nikolića kao specijalista za *ciciljanu* i *kvadrilju*. Marko Cvitančić i pokojna Gulijana Bonacić bili su najbolji par u Postirima. Na Bolu je bio poznat kao izvrstan plesač Toni Vlahović, a zatim odličan i svirač i plesač Toni Firulo. »A i ženskih smo jemali, koje su balale vrlo dobro. Po konstrukciji tila bile su vitke, pa su se onda mogle razne figure izvoditi« — kaže jedan kazivač iz Bola. U Gornjem Humcu najbolje su plesačice bile Leonora Mačić i Marica Stipičić, a od muškaraca Vale Tomić i Ante Mornar. Bilo ih je dosta koji nisu znali plesat, (iznimka za otok Brač, o. I. I.), jer neki su se vježbali od malih nogu, a neki se poslije nisu naučili. Spomenuti 91 godišnji Ivan Domić Bezić iz Ložišća ovako je završio svoje kazivanje: »Uvik se pivolo i zvonilo i slavilo. E Bože moj! E kad ne možeš sad. Pri sam piva, ej, a sal san ostari, igru ostavi!«

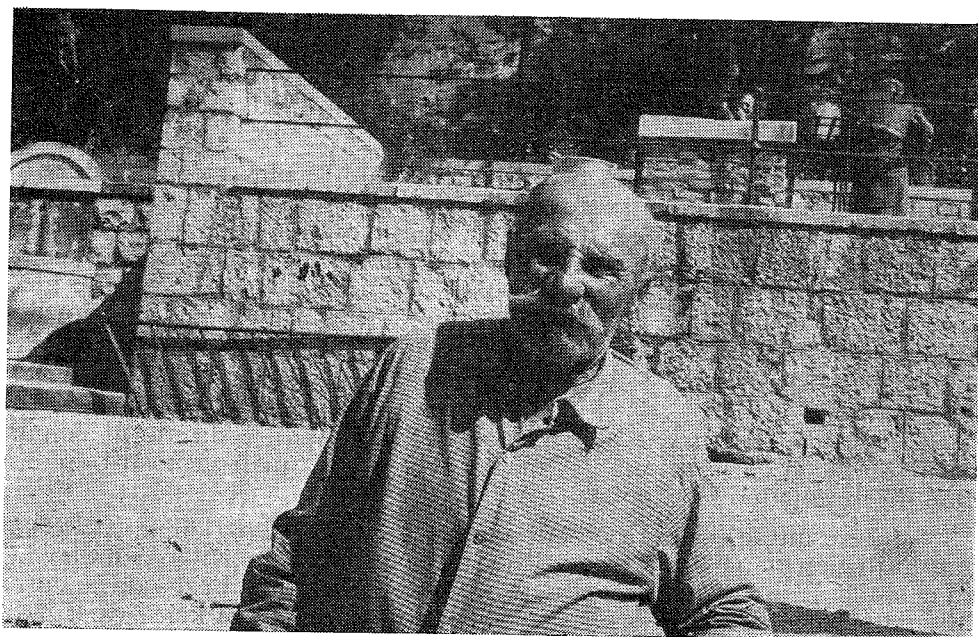
Već od djetinjstva počelo bi učenje plesa i to na razne načine. U Nerežišćima zamolili bi svirača da im svira, a bilo je 17 djevojčica u jednom dvoru:

— Ala šer Mine zvonite oni »Non štike non«,

A on govori:

— Oh kršćena dušo, će to »No štike non«? To je ovako živo nešto. Mi bi skokali, balali, vrtili se. Uh. A Mine Glasinović bi s onom liron zvonila. Ovako bi na ulici jedan s drugim ili kod ovac na paši. Svaka je ženska naučila pri balat nego muški. A njoj je nekako to pristupačnije da i mlada počme, je li, jer čujte, kad me digne jedan muški koji ne zna dobro balat on me smeta, a ako san i ja slabija, a muškarac dobro pleše, mi možemo dobro balat.« Izišli smo tamo na poljanu. Išli smo u drva. Pokojna Kata Tonižina je bila mioka, nije skoro vidila ništa. Njoj smo naprtili da nas tote čeka. Onda je ona obadala tote, plesala je šotiš. Mi smo onda uvik, znate, govorili:

— Homo — govori — šotiš oko mula.

Sl. 1 Kazivač Ivan Domić Bezić. Ložišća.
Snimio dr Ivan Ivančan, 1966.
Fototeka INU, br. 4183.

Kako smo se mi temu cirkusu smijali! Spustili bi se uz kamen pa bi došli na tu grizicu i tute plesali. A kad smo vidjele oca, isto smo ko opaljene morale uteć doma, o straha da nas ne vidi. I šiba. Bio je protiv, protiv, protiv. Kad je iša tamo po blago u Zadvarje, ostavi bi Ivu Stalina da nas čuva. Mi bismo plesali na Grižicu, učile se tot plesat jedna s drugom kad ovi zaviče:

— Bište, visoko paljenje, doma.

Vidi je oca di dohodi.«

To je samo jedan od sličnih događaja kakve su opisivale kazivačice. Inače su učile gledajući jedna od druge. Išli bi u sviračevu kuću i molili ga da im zasvira. Svaka bi dala po pedeset dinara, pa bi on rado uzeo instrument u ruke. Zvonio bi lijeru i pjevao. Braća bi učila sestre, sestre braću. »Kad bi izašle iz škole, idemo doma jedna s drugom. Onda:

— Ajmo plesat, ajmo balat, ajmo balat.«

Otac ili majka znali bi također podučavati djecu u plesu. Poneki bi uzeo stolicu i vježbao njome. Učilo bi se u dvorištu, u sobici. »A na livadi bilo je najslađe; malo pleši a malo se valjaj«.

Svi se kazivači slažu da su ženske lakše i brže naučile plesati. A zašto? »E fala Bogu, one imaju volje da se nauče da plešu. Pri će momka nać.«

Djeca su znala pripremati i prave zabave. »Tamo na polju ovako desetak ih stoji pa pasu ovce, koze. I onda tamo pirovanje činu. Frigali pršurate, fritule. Od kuće ponili brašna, suhica, a bilo je i rakije, svega. Onda bi uzeli nikog za popa da ih oženi. On bi bi pistulu drža, a posli bi se plesalo.«

Plesovi se nisu odvijali bez smetnji. Svaki je ples trebalo prijaviti općini ili kotaru pa čak i svatovski. Poslije rata vlasti su jedno vrijeme branile karnevalske plesove, smatrajući ih dijelom reakcionarnih običaja. Svećenici nisu naročito zabranjivali ples, ali je bilo samo po sebi jasno da se u korizmi (izuzev jednom u pola korizme) i adventu ne smije plesati. Kćerke nisu uvijek dobivale dozvolu za ples a kada su išle, pratile su ih uvijek majke. »Otac ne bi da da idemo ali majka mu je govorila: — Ti si gori nego tvoje ćere. Ovo je pokladno doba. Vaja koji put poč na ples.«

»Onda je doša mene otac jedan put iskat. Vidi je da me ni doma. Ali je on gleda da je to puno svita. Sćepa ti mene umah za kosu i doma. Dao mi ih je jedno sto i pet.«

Interesantne podatke o zabranama čuli smo u Ložišćima: »Nije se zabranjivalo, ali je bilo strogo. Dica nisu smili ulazit. Nikako mularija tu ni smila. Ilija Kritić, svećenik, ne bi ti dat pričest, ako bi zna da su cure bile na plesu. Da kako more ići na ples i na pričest. Bi bi kritizira.

— E a kako možete doć u crkvu na svetu pričest, a vamo ste na ples bili.

Ako bi bila buna, žandari svit vanka iz sale i prekini taj ples.

— A, marš napolje.

— E, zaključaj i svak kući.«

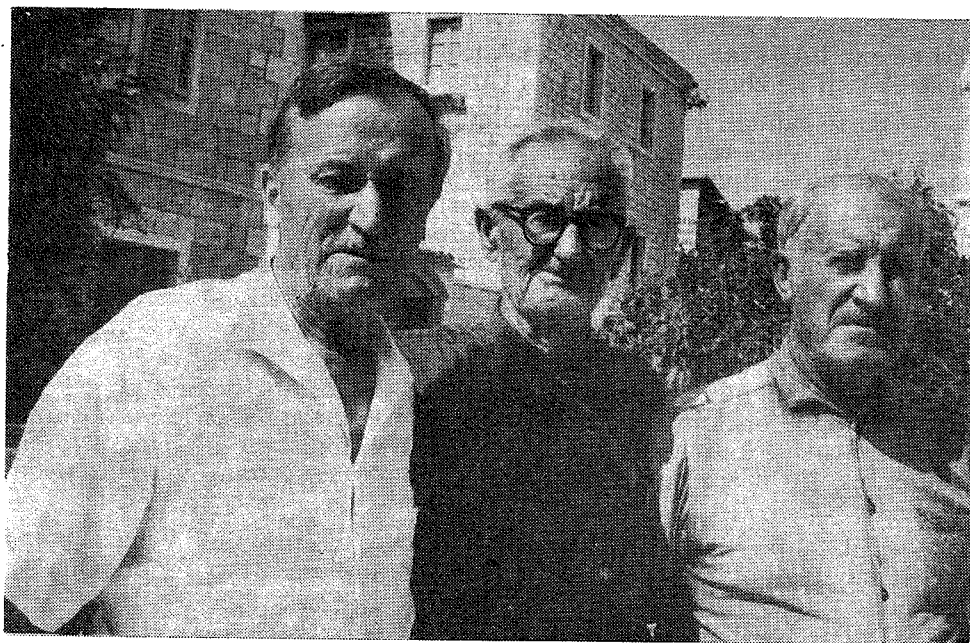
Političke stranke priređivale bi posebne plesove pa se i u organiziranju plesova i drugih kulturnih manifestacija osjećala netrpeljivost. O tome se može naći više u Vrsalovićevoj povijesti otoka Brača.¹

»Za vrime stare Jugoslavije poglavar Menac je na dan Krnevala zabrani ples. To je bi politički trik jer su ovo bili 99 posto Radićevci, a radikali nisu trpili ove Hrvate. A mi smo kao manifestacija bili na trgu učinili veliki zbor.« (Selce) Kazivači se sjećaju kako su svećenici odvrćali od plesa: »Svećenici bi pak govorili: — A šta ćete u ples? Idite u crkvu — kaže. Idite u procesije a ples ostavite za drugi put. Ako je svit u plesu, malo ih je u crkvi. Zbog toga. On voli povuć sebi.« (Postira)

Roditelji su također ograničavali zabavu: »Mi plešemo, a otac pogleda u nas. Samo učini onu glavon tako. I ne završi taj ples, nego smo morali isti čas ostavit i kupit robu i hodit doma. Koliko puta smo mi suzon plakali« (Nerezišća).

Društvena uloga plesova očitovala se uglavnom u međusobnom upoznavanju momaka i djevojaka. Posebice valja spomenuti zajedničke na-

¹ Dasen Vrsalović, Povijest otoka Brača, Brački zbornik br. 6, izdavač Skupština općine Brač, Supetar 1968. Poglavlje »Nacionalna i kulturna djelatnost u drugoj polovini 19. stoljeća«, str. 356 i dalje.

Sl. 2 Kazivači Juraj Vrsalović, Ivan Tomšić i Juraj Štambuk. Selca.
Snimio dr Ivan Ivančan, 1966.
Fototeka INU, br. 4184.

pore određene grupe muškaraca, zvane često *socijetad*, da pripreme i održe jednu plesnu zabavu.

Bolji su plesači a naročito *kapobalo* stjecali izvjestan ugled u selu, služili kao uzor ostalim plesačicama i plesačima. Plesne zabave bile su još jedan od načina da se istaknu socijalne razlike u selu. Naime u nekim su se mjestima održavale posebne zabave za imućnije, a posebno za siromašnije. U Selcima su se izrazito pokazivale i klasne razlike. Onamo se odvajao imućniji stalež s inteligencijom od radnika i od seljaka. O političkim odvajanjima bilo je već prije govora. Pa ipak dešavalo se da povremeno i bez incidenata članovi jedne skupine i drukčijeg uvjerenja posjećuju zabave druge. Postojalo je izvjesno takmičenje u tome čija će zabava biti ljepše organizirana, na kojoj će biti više lijepih djevojaka. S time u vezi vršila se i agitacija među djevojkama.

Sve odrasle kćeri mogle su ići na ples. Ipak najstarija je imala izvjesne prednosti. Među ostalim, ona se je ljepše oblačila za tu priliku.

Po čemu se sudilo o kvaliteti plesačica odnosno plesača? Kazivači to ovako komentiraju:

»Po nogama. Kako lipo nogama ide. Kako komu rade noge kad pleše, dobro ili slabo. A ima nekih koji idu plesat a ne znaju ni nogu pomaknut. Onda je to muka za jednoga i za drugoga.« (Supetar).

»Zna se. A vidi se po životu i po nogama. Neko meće lipo noge, a ako ne zna luta svakako. A koji zna stoji na onemu kako svira i tako on pleše. A koji ne zna ko da je pijan. Gura se svakako.« (Nerezišća).

»To se odmah vidi na njoj kako jon život stoji kad pleše. I noge kako igraju. Vidi se njezin život kako njen radi. Eleganca. I kako diže noge. Ako pleše lipo, vidi se, e ona je balarina. A mora da gleda prema harmoniki jer što san van kaza malo prije, harmonika uči. Kad je pravi šinjadur, harmonika vas uči plesati. Lipše bala oni koji pleše mirnije, koji se ne uzmeće i koji je brz u okretu i kako baca noge.« (Ložišća).

»Zvonila je armonika. Čučeš ti. Jerbo Pero je bi zvoni. Ovo križo san, križo san vilotu. Ja nisan nikal sta na zemlji nego uvijek u jariji.« (Ložišća).

»Dakle vidi po tempu plesa kako pleše. Po gestan života. I noge i sve to je u sklopu, jer dok je jedan plesač dobar, onda je naravno i u nogama spretan. Svak se kao labud svojim perjem kiti tako i plesač jedan svoj gestom, svoj nastupom. Onaj koji je dobar plesač onaj zna i kolo da vodi.« (Selca).

»Vidi se po vještini, po nogama, po živoj kretnji tila. A slaba balarina je mogla donit onu kudilju da prede. Nije plesa nitko s njom. Ona se ubije ol dosade.« (Škrip).

»Dobar balarin kako svira muzika tako on baca noge. U tome je stvar. Ako on pristojno drži curu, dobro je, a ako ne, ako je stisne ka da ima torbu blizu sebe, onda je divljak.« (Postira).

»Po šestu od bala. Po gestima života. Ko bi imo uho, on bi odmah svati bal. Oni minut.« (Pražnice).

Na plesnim zabavama vladao je određen red za koji se brinuo *kaposale* ili odbor sastavljen od više ljudi. Oni bi se brinuli da na plesu vlada mir, da sprečavaju opijanje i pristup pijancima. Veći nesporazumi nastajali bi ako bi djevojka odbila jednog plesača a plesala s drugim. Tada bi moglo doći i do pljusaka. O tome šta se smjelo a šta nije na plesnim zabavama, najbolje se može zaključiti iz uputa što bi ih majke davale kćerima prije odlaska na ples:

»Imaj pameti. Ne izlazi s nikim vanka sale.« (Supetar).

»Znaš, nemoj ludovat. Balaj sa svakim. Nemoj činit iznimke. Lipo, čerce uljudno pleši.« (Nerezišća).

»Ajmo čerce na ples. Ne bez mene nikud. I uljudno. Neka ti nema ko što reć. Lipo polako, čerce, pleši!« (Ložišća).

»Znaš, ako ne bude sve u redu, četiri sata ne fali klečat. I pazi da ne bi se poslin govorilo.« (Postira).

Nakon svakog plesa majka je tražila da kćerka dođe kraj nje sjesti. Ako nije bilo mjesta, sjela bi joj na koljena. Kad bi djevojka s majkom došla na neki društveni ples, redatelj bi ih odveo do garderobe. Mladić koji bi plesao s djevojkom odveo bi je u susjednu prostoriju, gdje je obično bilo jela i pića i počastio je. Nakon toga bi je odveo do njezine majke.

Kod društvenih plesova ako bi neki član načinio nešto nedolično, godišnja bi skupština o tome raspravljala i shodno prijestupu, bio bi kažnjen. U ondašnje vrijeme, ako je djevojka otišla na ples sama i bez znanja roditelja, napustio bi je vjerenik, ili ako nije imala vjerenika, ostala bi na zlu glasu.

Na Braču su postojale četiri vrste plesnih zabava. Jedne su bile kola na otvorenom prostoru u povodu određenih blagdana, druge su bile društveni plesovi što su ih priređivale političke, kulturno-prosvjetne, vatrogasne i druge organizacije, zatim slijede plesovi tzv. *socijetada*, tj. priredbe što su ih organizirale grupe mladića i četvrte su bile kavalkine, plesovi na koje je svatko imao pristup plativši određenu ulaznicu. Dakako, to je vrijedilo samo za muškarce dok je za žensku čeljad bio besplatan ulaz. Pri izvođenju kola na otvorenom prostoru, pijaci ili pred crkvom nije se stvarala nikakva posebna organizacija niti plaćala kotizacija u novcu. Sudionici bi donijeli jela i pića što se tada zajednički trošilo. Političke, kulturno-prosvjetne, sportske i druge organizacije imale su svoje upravne odbore koji su se brinuli oko zabava. Njihovi bi članovi davali dobrovoljne priloge i od toga bi se onda namirile sve potrebe. Socijetadi su se također organizirali na razne načine. Najčešće bi među sobom izabrale trojicu koja bi nosila najveći teret organizacije. To su bili *kapo*, *šotokapo* i *kasir*. Potonji se brinuo oko nabave i raspodjele sredstava. Kavalkine bi organizirao sam gostioničar s užom obitelji i uglavnom se sam o svemu brinuo. U svim spomenutim slučajevima veoma je bilo važno na vrijeme naći svirača, jer se znalo, naročito u pokladno doba, desiti da bude više zabava odjednom.

Ostale pojedinosti oko organiziranja zabava najbolje ćemo uočiti ako iz usta kazivača opišemo njihov tok od priprema pa do završetka. Evo primjera iz Nerežišća:

»Sastalo bi se jedno društvo, jedna šocija i onda: — Homo, homo.

Šociji je lahko bilo onda doć do sale i šonadura. Šabiončelo šjor Ive, Jezus i Marija, kako je on svira. Ja mislim da ga nema u Jugoslaviji. Kad je bi Uskrs, a mi bimo bili doma, doli di je gustirna, bunar od vode zativoren, pa kad je bila gloriya od uskrsnuća, onda bi on zvoni harmoniku, a mi bimo bili tamo, na tu gustirnu njihovu i onda bimo mi tote plesali. Zamislite kako se je to čulo. To je, to je bilo ništo. Na gustirni Slavića. Plaćala bi mladež, muško samo. Onda šocija bi se sastala i po toliko troškova za svakoga. Tu bi se nosilo u čašama limunade pa prodavalo naranča. Šonadura bi plaćala ista ona šocija. Šocija su mladići bili, bome ne stari. Stari bi posli došli pa bi bi ples za stare. Druga mladež bi na ulazu plaćala. Ženska je bila oproštena plaćanja. I jako su bili dobri kavalieri. Na primjer, mnogo bi oni zaradili i od toga platili svirača i salu, a s onim što bi ostalo u blagajni opet bi organizirali ples. Sviraču je bila stavjena sjedalica visoko na jedan stol u jedan kantunu. Tu bi on svira i ono tucka s nogom. Zvali smo ga šonadur. Sve okolo su bile klupe po sali. Tu su ženske sidile. I onda bi sve napravili cviče, trobojnice. Sve bi bilo ukrašeno, sva dvorana. Ko će ljepše.«

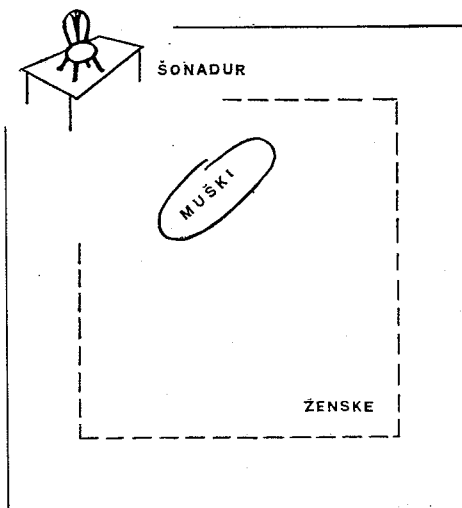
Evo kako izgleda raspored u sali:

»Službeni ples su činile stranke. Bilo je Hrvata i Talijana, i onda tu bi već stranka djelovala ko će bolje organizirat da bi privukli što više mladosti. Čak su oni znali ponekad nuditi i besplatno te napojke, naranče... Kad bi dve stranke učinile ples, isti dan bili bi se potukli jer to je bilo tako zagriženo.

Po privatnim dvoranama bilo bi ih i po dvadeset i po trideset pari. Bilo je pri dosta naroda u Nerežišća. As ti majke. Došo bi k njoj, onda se pokloni i govorio bi:

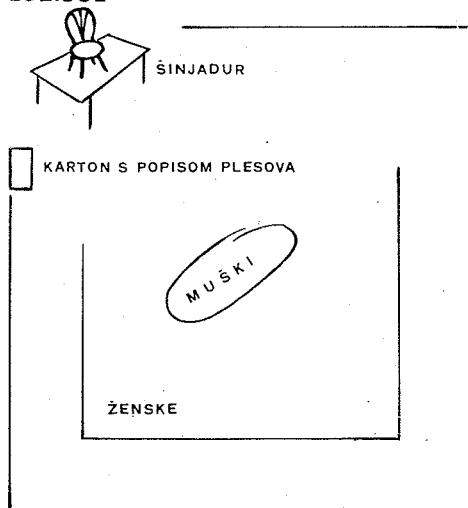
— Izvolite bala(t).

Ako hoće, ide. Ako neće, ne mora, ali opet ne smi za drugoga poč. Onda bi nastala odma škandal.«

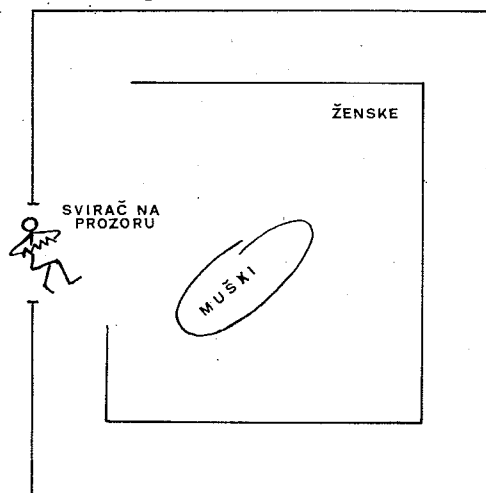

Prije no što započnemo s dopunskim podacima iz ostalih mjesta nacrtat ćemo još nekoliko situacija u plesnim salama ostalih mjesta.

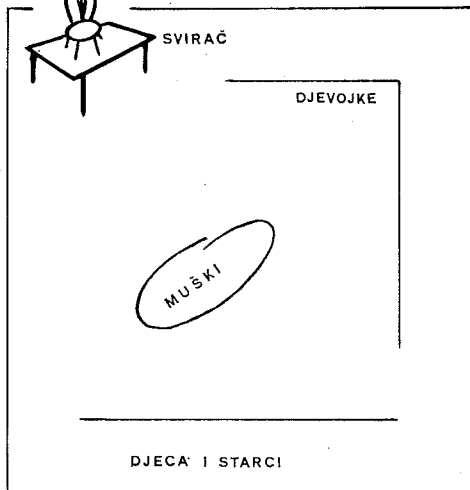
LOŽIŠĆE

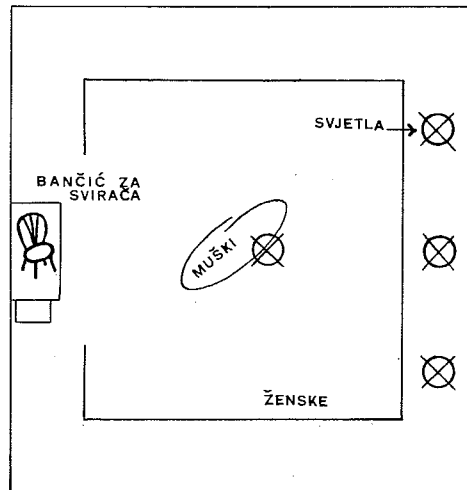
SELČA

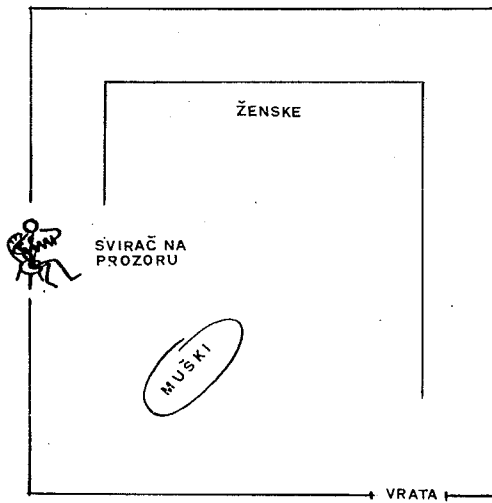
ŠKRIP

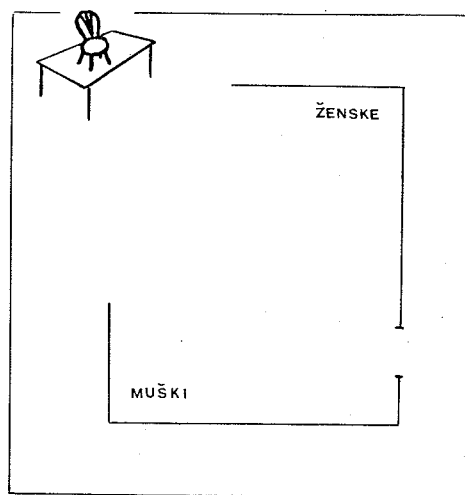
SUPETAR

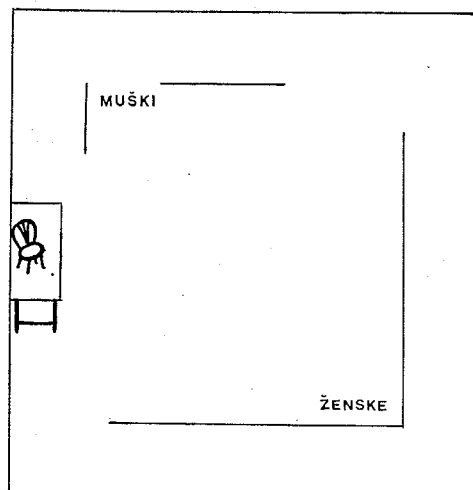
POSTIRE

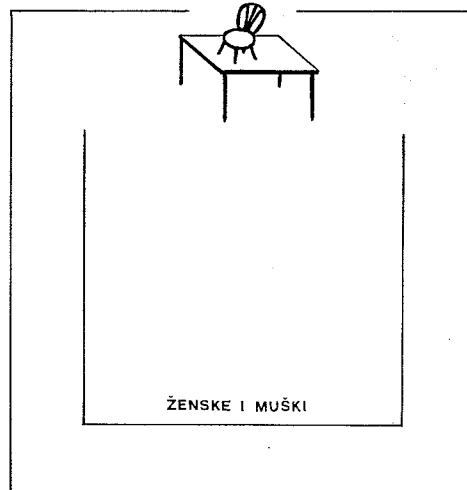
BOL

PRAŽNICE

HUMAC GORNJI

Evo dopunskih podataka o plesnim zabavama iz ostalih mjesta. U Supetru ističu da je dvorana bila osvijetljena »feralima od ribarih koji su bili na sredini, a oni od petroleuma su bili po zidovima.« Ako je netko htio plesati s vjerenom djevojkom, valjalo je da najprije pita zaručnika za dopust. Poslije plesa odveo bi je do mjesta gdje je prije sjedila, naklonio bi se i zahvalio.

»I majke bi s ćerkama bile na plesu. Prele bi kudiju. Neke su balale. Koja je bila mlaja, ali i narod od šezdeset godina. Puno puta je bi ples do zore, do parobroda.«

U Ložišćima »bili bi se stali tri četiri kao u kumpanjiji — i onda oni — odgovaraju za sve, za dvoranu, za harmoniku, za šinjadura koji zvoni.« Svaki daje toliko i toliko po glavi. Ako fali onda bi se bilo nadoknadilo, a ako bi ostalo više onda bi se zadnju večer popilo. Prista bi ovaj da da salu. Ako ima vina svoga proda vino, proda kruha, proda sira, proda narančada, limunade i prošek. Bilo bi se otišlo gore na salu. Oni ji riže, oni pita kruha, onaj pita komad pršuta onaj komad pancete. Gori na gornji pod, u šufit, se jilo. Doli bile dvije sobe. Ide u jednoj i tamo popije bićerin, za odmori se malo. A po sali pivat, šetat, balat. Moglo se i za vrime bala prominit balarinu. Kapobala ili druga dva zamjenika išli bi nasrid sale, digli ruku i vikali:

— Promina.

Sa vi morate nju ostavit, uzest drugu. Za to jer je bilo dosta ženskih. Ne-ka i ona druga može. Ka je ženski bal, dojde onda ženska molit. A odmor, pozovete žensku popiti limunadu ili narančadu i onda opet na salu. Ako hoćete š njom plesat dobro, onda se šeće po sali, ako reče da će sist, onda se ide i odvede se na svoje misto. Ona reče:

— Hvala.

Muškarac ne reče ništa. On cigaretu u usta i ide. U šetnji zapivat ove naše starinske pisme

— Cviće moje ...

— Garifule ...

— Ljubičice ...»

U Selcima je bilo nešto drugačije jer ondje se javljala socijalna diferencijacija. »Bili bi na jednom mjestu težaci, drugo bi bili radnici. Bila su društva »Hrvaski sastanak«, »Težaška sloga« i onda bi bilo i posebno jedno Štambukovo društvo. Oni su imali plesove svoje. A onda kavalkine su bile nedjeljom u jednoj privatnoj kući i onda bi sva društva dolazila u kavalkinu i zabavljali se zajednički. Tu se plaćao svaki ples. Svrši ples i vlasnik dvorane ide od jednoga do drugoga s *gvančerom* i moli da plati. Neko vrime su bile i dvi kavalkine. Za kavalkinu se tražila od općine dozvola a za društvene plesove, to se je zvala socijetad i od poglavarstva. Vlasnik sale za kavalkinu plaćao je i svirača. Imao je popis plesača i kako bi ko platio precrtao ga je. Dok ne bi skupio reko bi

— Ne sviraj.

I maškare bi dolazile u salu. Dakle, one bi se morale legitimirati kod uprave.«

I u Pučišćima su zasebno plesali težaci a posebno *artišti* — klesači i radnici u kamenolomu. Podvojenost je vladala i među zaselcima. Svaki predio sela je znao praviti zasebne balove, zasebno Ratac, Gaj, Rogoj,

Sl. 3 Lijeričar Mato Žuljević. Murvica.
Snimio dr Ivan Ivančan, 1966.
Fototeka INU, br. 4194.

Batak, Zasolina i Latešo brdo. Stanovnici Rogaja i Batka zvali su se Artežani.

U Škripu su bile naročito iskićene dvorane. Stavilo bi se ogledala i dosta lampijuna. Djevojke bi bile posebno obučene, a muškarci onako po mornarski. A onaj koji je bio upravitelj plesa, ti je ima trobojku preko prsiju. Svirače bi pogodili za čitavo pokladno doba. Muškarci bi se obično sakupili poslije plesa na sredini pa bi zapjevali, obično ove ljubavne dalmatinske:

— Da nije jubavi ne bi svita bilo . . .

Uz divojku počasti i majku i najbližu rodbinu. To je bilo samo na dan poklada.«

U Postirima: »U veluru to bi sve bilo. Jilo se makaruna, pašticadu. Kad je bila velika socijeta donili bi klavir u salu i sve plesove na klaviru pratili . . . Kavalkina, to je bilo svaku nedilju, to se plaća na vrata, a ako je socijeta onda se plaća jedan put za čitavo vrime. U kavalkinu je smi doć svaki onaj koji je platio. Plaćalo se dvadeset šoldi, tri seksera, tri banice, a za socijetad ja sam platio sedan kruna dvadeset i treće. »Nije bilo mnogo, zašto bili smo mi tri težaka. Oni su ostali bili artisti, zanatlije i gospoda. I onda su oni nas nudili da platimo manje samo da dojdemo š njima. Mi smo tri više zabavili cure nego svi oni.«

Na Bolu: »Imali smo ples na tri mjesta, znate. Glavni je bio kaval-kin, pa onda je dolazila Težaška sloga, a onda su bili Tri kolone. Kaval-kin se zvao samo prostor, ta prostorija. Politički ne bi reko da su bili podijeljeni nego po rangovima nekako. Što se ono kaže, mi smo bolji — oni su gori, razumijete. Većinom smatrali su se ovi kao trgovci, pa onda ovi bolji zalaze u drugu kombinaciju — težaci. Ali ipak se miješalo. Išli su jedni tamo drugi tamo. A u čitaonici je plesala elita koju je predstavljao onda Dubravčić neki. Bio bi i

— Damenal.

Onda bi one dizale muškarce, osobito kod kvadrilje.«

U Pražnicama: »Mi smo imali kućicu potleušicu. A sva je bila otvorena. Pod je bio dolje. (Otac je svirao o. I. I.) Ja sam imala i sestara, onda bi došle cure i susistvo, došli bi muškarci ovako prijatelji. Ma bilo je, može se reći svaku drugu treću večer u nas bal. Privatno. Privatni bal . . . Onda bismo samo desetak pari balali. Ne bi bili plaćali ništa . . . Na stotinu puti se je u nas gori u malu kućicu balalo. To nam je bila otvorena kuća. Sve jedna prostorija. I onda bi nam rekli roditelji da ćemo učinit sobu:

— Ne, ne, ne bimo imali di balat.«

U Humcu Gornjem: »Držali su se na primjer neki gospoda. Oni su se stidili jadnega siromaka. Oni su plesali u bolje dvorane. Mi smo nalazili kuće, platili ženi koja je imala salu i došlo nam je puno ženskih. A tamo nisu htjele poč, u društvo. Tu se upisivalo. Ko je plati članarinu tu je moga doć. Mi smo mogli poč kod njih ali oni u našu nisu mogli doći. Igrali bi i kolo:

— Igra kolo na dvadeset i dva.

A išli bi k curama po selu. Koji će više skupiti cura. Jer ta bi bi na glasu

kad bi ih on više skupi. Onaj bi mukte plesa koji ide po šinjadura. A za salu isto ni plaćao. On je slobodan od svega toga. Dođe pred žensku i nakloni se.

— Molim, hoćete i sa mnon plesat?

Nije bilo ništa određeno za svršetak. A obično bude na svrhu ovako polka, da se bolje malo ugriju ono za svršelo. A išlo bi i na dražbu ples. I ko više plati. Za da (organizator o. I. I.) izvadi viši novac. Ko dobije na dražbi ima pravo da sam pleše s onom koju sam izabere.«

Na kraju ovog odjeljka može se zaključiti da pojmovi *kavalkina* i *socijetad* nemaju svagdje jednak smisao. Na Bolu, kao što smo vidjeli, pod kavalkinom se smatrala samo određena prostorija.

Svaka zabava imala je svog zapovjednika ili nekoliko njih. To su bili *kapobalo* i *kapo sale*. Njima su pomagali općinski redari koji bi obično stajali pred vratima dvorane u kojoj se održavala zabava. Zapovjednika bi birala *socija* i imao je njenu punu podršku. *Šotokapo* bi mu pomagao u držanju reda. Obično su njih dvojica bila dovoljna za taj posao i tek bi u iznimnim slučajevima zvali općinskog stražara da stupi u akciju. *Kapobalu* su se morale maškare otkrivati, i on bi prema svojoj volji davao poseban ples za njih:

— »Bal za maškare!

— Bal za maškare!«

Kapobalo bi sastavio listu plesova i izvjesio je pokraj svirača. Sviraj bi se držao redosljed. Jedino *vilota* ne bi bila na popisu. Nju bi iznimno *kapobalo* najavio prilikom plesa za starce.

Evo, kako je izgledala plesna lista u Nerežišćima: polka, mazurka, šotiš, kvatro paši, valcer slavo, siciljana. »*Kapobalo* je bio svetinja u plesu. Trebao se svak njemu da pokorava inače bi dobio kaznu da ne bi smio za toliko vremena doći u ples. Meni se dogodilo, bio sam svoju šesnaestu sedamnaestu godinu, nisam još spadao za ples a plesao sam kao prvi plesač u dvorani. Zaustavio me plesat. I ja sam šutio i izašao vanka. Nisam ja još imao svoje godine za plesat sa mladošću. I on bi otišao nasred sale i ako neuredno se pleše i onda ga upozori. Ako ne, ajde van. I više ga se ne prima. *Kapobalo* i dva zamjenika, to je bila uprava! U kavalkinama je sam vlasnik sale bio i *kapobalo*, a bili su po selima i općinski rondari. Njih bi vlasnik nešto malo platio pa bi oni držali red. Kad bi bile dvije grupe u nekom selu i jedni došli u drugu salu plesati, trebalo je najprije da govore s *kapobalom* da li će ih primit.

— Hoćete li dozvoliti jedan ples s novčanom nagradom.

Jedino je *kapobalo* bio ovlašteno lice da prima strane ljude u ples. »A red. Svi smo ka dica bižali doli po stepenicama. Ma kaki, kad me on pogleda oštrim očima.«

Nediscipliniranog plesača *kapobalo* bi ne samo izbacio iz dvorane već bi dao da ga isprate do njegovih kućnih vrata. *Kapobalo* je bio odgovoran i za uređivanje dvorane. On bi raspoređivao dužnosti; tko će metnuti i gdje svijeće, zastave i drugo. Na kraju plesa *kapobalo* pregledava sve račune. Jednom se desio neobičan slučaj. Vlasnik dvorane, mlađi mo-

mak, napravio je nered u plesu. Nakon toga, po naređenju *kapobala*, morao je izaći iz svoje vlastite kuće.

Od muzičke pratnje plesu treba uz spomenuta kola zabilježiti pjesme, a kod plesova instrumentalnu pratnju lircu, tamburice, harmoniku i ponegdje limenu glazbu, sasvim rijetko i glasovir, a u novije vrijeme i džez. Harmonikaša ima i danas a od liričara sjećaju se pokojnog Mine Glasinovića iz Nerežišća. U Ložišćima je »zvonio« liru pokojni Stipe Lumbardić, u Postirima bi »sviri« ili »drma s lirom« neki Antunović. U Pučišćima je imao liru Petar Novaković Muco. U Bol bi dolazio Mate Žuljević iz Murvice, posljednji živi svirač sve donedavna.* U Pražnicima je svirao liru pokojni Miće Predotović, no on je bio došljak s Hvara. »Korda je bila od mišjih criva. Naši su ljudi puno više volili balat pod liru nego pod harmoniku. Kad bi moj otac zvoni i najšempjastiji bi zna balat. Jer to bi došlo točno u uho oni son, ono sviranje. Otac je zvoni dobro i pri-dobro« — kaže Predotovićeve kći, koja kao svetinju čuva njegovu liru.

Boljani bi organizirali plesove i uz »gramofone na čavliće. To su bili valjci gramofonski, šteta što je sve u ratu izgorilo, onda su Talijani palili Bol.«

Kao i u ostalim dijelovima južne Dalmacije na Braču se rijetko pjeva uz ples. Iznimku čini kolo prilikom kojeg su se nekada izvodile i dulje pjesme. Među ostalim ističe se pjesma za kolo iz Bola.²

Najprvo je ime Isusovo
A po zanjim Isus i Marija
Petroviću konj uteče
U perivoj lipi Mori
Kliela ga je lipa Mora
— Bor te ubi Petroviću
A i tebe i tvog konja
— Ne kun tako lipa More
Jer ja znajen lišje kleti
Da bis sina ti imala

U vojsku ga ti poslala
Iz vojske ti već ne duošo
Lipa Mara krosna tkala
A bis mi ga prisnovala
Jedan musur i dva kluka
Ona njemu odgovara
Biž otole Petroviću
Kluka su ti izobana
A musur ti strmo gleda.

Također je veoma lijep tekst prazničkog kola. On glasi ovako:

Ajdemo u kolo janje moje

Ajdmo u kolo

Sinoć pala tiha rosa

Sinoć pala*

Ajmo skupit tihu rosu

Pa je šajmo na zlatare

Da nam skuje zlatne ključe

Čim ćemo otvarat bijele dvore

A u dvoru devet braće

Među njima jedna sele

Komu ćemo seju dati

Ili suncu il mjesecu

Bolje suncu neg mjesecu

Sunce će nas ogrijati

Mjesec će nam svjetlost dati

Skoči kolo da skočimo

skoči kolo da skočimo.

² Za pismeni podatak zahvaljujem Ivi Marinčkoviću, predsjedniku Bračke općine. Njemu je podatak dao Katić Pravdan Zuste iz Bola. Godine 1968. kazivač je imao oko 60 godina.

* Umro 1968.

* Pripjev se na jednak način ponavlja kroz cijelu pjesmu.

Igra kolo na dvadeset i dva ima sličan tekst i melodiju kao i ostala kola tog naziva.

Kod plesova koji su se izvodili uz instrumentalnu pratnju za vrijeme plesa pojedinci bi gdjekada pjevušili pjesmice bilo na talijanskom bilo na našem jeziku. Eto primjera za *kvatropas* odnosno *dva paša*:

Korije kori se ti me vol ćapa	Ne ću ga ja
Korije kori se ti me vol ćapa	Uzet će ga Mare Gospoja
Una e do	ili
Do e tre	Jedan i dva
Fin ke koro me ćape	Dva su i tri
ili	Neka se mala zavrti
Kvatro pasi povero Bepin	(ili: Vrtimo se, vrtimo se, ja i ti).
Uzmi ga ti	

Kod drugih plesova bilo je slično. Eto za *vilotu*:

— A vilota patakun
Meštre Pere u kantun.

Sastavni dio plesnih zabava bile su pjesme pjevane u pauzi kraće ili dulje, različita sadržaja. Navest ćemo samo jedan primjer, a ostale najvažnije nabrojiti:

Garifule moj rumeni	Gariful bi iznikaja
Na dalek mi murlis daješ	Gariful bi ja ubrala
A da mi je sime tvoje	Mojem dragom darivala.
Ja bi sime posijala	

Evo ostalog repertoara: *Lipo ti je rano uraniti, Turkinjica konja jaše, Tiha djeva kraj bunara stala, Mora mori misto Sarajevo, Tamburica sitnim glasom udaraše, Cviće moje i ja bi te brala, Marice divojko poštenoga roda, O more duboko, Je li moja Milka sjela kraj prozora, Oj ti vilo, vilo Velebita, Skoči kolo da skočimo, Samo je jedna čela medena, Trista žanju dvista snopje vežu, Vilo dvi jabuke, Sinoć sam šetao ja, Ovo je osam dan, Zbogom nesharna duša, Veselimo se braćo, Budila majka Ivana, Mila moja, napoj meni konja, Ja urani jutro rano, Ja ću poč na more, Ajdemo u kolo janje moje, Cvitiću moj rumeni* itd.

Uz ples vezana su i neka vjerovanja. U Supetru npr. smatraju da na Kandeloru nikako ne valja plesati, što nije slučaj s ostalim mjestima. Supetrani spominju kako su u Dolu plesali na taj dan, jer je bila fjera, ali se zbog toga na dvorani gdje se plesalo srušio balkon.

Kao i u mnogim našim krajevima stariji su nekada vjerovali da vile plešu kolo na vodi ili na određenom gumnu, recimo u Škripu na Petanovića gumnu. Tamo navodno plešu i vukodlaci sve do jutarnje zdravomarije.

Međutim nikada nisu plesali zajednički vile i vukodlaci. Po mišljenju Postirana vile plešu na Vidovoj gori, tamo se vide velike kamene gomile (tko je nosio to kamenje — pitaju se), ali bi dolazile i kod dva oraha u blizini Franceta kuće. Postirani također znaju da vukodlaci plešu na gumnu u Škripu. Boljanke su vidjele vile kako plešu po livadama:

»— Idite sutra pa ćete još vidit kako je raspršena zemlja. A vukodlaci su plesali u onin kućama gdje nema nikoga, gdje je niko umro pa je ostala prazna kuća. Susjedi i prolaznici bi čuli buku. U Gornjem Humcu znadu za pokojnog Andrijaša da je s vilom plesao, a bila je obučena u oficirsku uniformu.«

Za vrijeme rata plesali su se u pojedinim mjestima partizanski plesovi »kozaračko« i »biračko kolo«, »i rešeto srce ima«. Naročito je bilo popularno ovo potonje. Kasnije za vrijeme izgradnje omladina je nastavila tradiciju partizanskih kola. »Takvog raspoloženja nikad više!« — kaže jedan kazivač i svaku večer sastali bimo se na obali plesali, veselili. Plesala su se što više i srpska kola kada bi dolazili vojnici i oficiri na dopust (Postira).

Danas se više partizanska kola ne izvode. Repertoar današnjih zabava sačinjavaju stari i novi plesovi uz zabavne orkestre u čijem sastavu prevladavaju truba, gitara i harmonika. Eto repertoara: *valcer*, *tango*, *mazurka*, *tvist* (stariji zaplešu *vilotu* i *siciljanu*), *polka*, *kol momo*. *Rokenrol* je iščeznuo a *tvist* i *slap* također pomalo nestaju s repertoara plesnih zabava.

Kolo se izvodi još vrlo rijetko.

Terenska istraživanja u svim mjestima otoka Brača nose zajedničku karakteristiku, a ta je razumijevanje za naš istraživački rad i volja da se u njemu pomogne, bez obzira na velik utrošak potrebnog vremena. Na otoku je u vrijeme ispitivanja (1966) živio još relativno velik broj starih ali bistrih i živahnih kazivača te se moglo doći i do podataka koji se tiču četiriju različitih generacija Bračana. Plesovi koji su zapisani različitog su podrijetla i razne starosti. *Valcer* se od svog građanskog uzora razlikuje stilskim značajkama. *Valcer slavo* ili u prijevodu slavenski valcer izvodi se u dvodijelnom, a ne u trodijelnom ritmu. *Čuvaj se Anice sarajevskih đaka* potječe od gradskih salonskih kola. *Čardaš* je nanos iz Mađarske, a *igraj kolo na dvadeset i dva*, kolo koje se pojavljuje na mnogim našim stranama kao svatovski ples a čije podrijetlo nije sasvim jasno. U nekim krajevima *čuvaj se Ančice* i *seljančica* izvode se na istu melodiju pa i na isti način. Na Braču je to samo djelomično slučaj. *Đul Marice*, *đul dušice* kolo je nalik onom u okolini Imotskog te susjednoj Hercegovini. Na Braču smo zapisali više vrsta *kola*. Neka od njih prema stilu, ritmičkim svojstvima ili pjesmama koje ih prate pokazuju relativnu starost prema svim ostalim bračkim plesovima. Naziv plesa *košaltin* dolazi vjerojatno od *col saltin*, tj. sa skokom dok je *kozara* naziv partizanskog kola koje se i u mnogim drugim krajevima tako naziva ili pak *kozaračko kolo*. Na Brač je ono došlo zajedno s partizanima u toku NOB. *Sotiš*, *mažurka* i *kvatropaš* su građanski plesovi koji su na prijelazu stoljeća došli iz srednje Evrope u primorske i dalmatinske krajeve i prilagodili se stilskom i ritmičkom ukusu Primoraca i Dalmatinaca. Za *kvojku* tvrde mještani da su je iseljenici donijeli na otok po povratku s rada u Americi između dva rata. Naziv ovoga plesa do sada nismo uspjeli protumačiti. Gotovo u svakom našem kraju plesalo se nekoliko vrsta polki, pa sve varijante nose i neki pridjev u imenu koji označuje način izvođenja. *Polka*

liša je lagana polka, *polka šaltin* s poskakivanjem, *polka na katridu* je igra sa stocem. *Polka na četiri* u svom nazivu ističe broj koraka, a za nazive *polka sento* i *polka kol momo* valjat će naknadno potražiti objašnjenje. Naziv *rondo* je sinonim za kolo, *seljančica* je kolo umjetno stvoreno za davanje »narodnog tona« građanskim zabavama, *sicilijana* čiji naziv jasno govori o njenoj provenijenciji je uz *vilotu* i *lajanjadu* talijanskog podrijetla, a sva tri plesa su širena pod talijanskim utjecajem početkom ovog stoljeća. *Šotić* je prilagođeni naziv srednjoevropskom Schottischu, u nas plesu koji je kasnije gotovo sasvim istisla polka. *Tamburica* je ples stvoren u vrijeme dalmatinskog hrvatskog preporoda. Vezan je uz pojavu tamburaških orkestara na dalmatinskom primorju i otocima, a oslanja se na pridošli varoški melos panonske glazbene sredine. *Veršovijen* je naziv za varšavljanuku ples koji u devetnaestom stoljeću prodire iz grada u selo, a prethodno je komponiran u Parizu. Za najveći dio plesova mještani ne znaju odakle su došli. Jedino za *đul Marice đul dušice* kažu da je taj ples iz Dubrovnika u Povlja donijela Franka Bilić koja je tamo polazila školu. Ples *kreola* donijeli su na otok povratnici iz Amerike, a *šera boško* možemo povezati s mljetskim *škampa boško*.³

Stanovnici Brača različito ocjenjuju starost svojih plesova. Iz njihovih izjava jasno se može zaključiti jedino to da su *kolo* i *vilota* stariji od svih ostalih bračkih plesova. U nazivima za ples i ritmiku prevladavaju talijanski nazivi: balarin, balarina, balarinka, bal. Rijetko bi se upotreb- ljavao neki drugi termin izuzev tanac, ali niti taj ne prečesto. Zvalo se »hodit na tance, na tance ili više

— Hoćemo li na bal?

— Homo na bale!«

Bračani su veoma voljeli plesati. Kudikamo više nego današnja omladina. To se najbolje očituje u činjenici da u današnje vrijeme zabave koje se organiziraju redovito slabo uspijevaju ili barem slabije nego nekoć. »To bi sve bilo poludilo. Kad bi ja bila čula harmoniku, eto ti me, vraže. Ne more me ni vrag feramat. Ni vrag me ne more zaustavit« (Lo- žišća). Ples je bio gotovo svakog tjedna, a ulaznica relativno skupa. Bilo je i takvih koji nisu imali para da plate ulaznicu ili svaki ples u kavalki- nama. Kao i u drugim nekim našim krajevima momci bi se svakako sna- lazili. »Dvoje konji drva za prodat i evo para ka bog, koliko trebaš. A otac bi mi da od nedilje banicu, sekser. Ma šta ću ja, ma jedan mladić i sekser. Ma ukrali bi mu boga, e da šta. Dojde subota, ja bratu:

— Idem ja gonit drva.

Pa prodaj jednoj ženi a ona meni dva forinta. Dam bratu nešto a otac neka stoji kući. Ne more to saznat. To je tajna. Škorupavali bi i bačve od maslina. Uzmi vriću maslina pa prodaj tamo. Samo dojdi do para. A uja iz kamenica? E bogati i kako. Kako će? Ne će da nam da novac. Bila su doba da se nije moglo drukčije« (Postira). »Ja sam svom sinu da pesto

³ Ivan Ivančan, Narodni plesovi Dalmacije 1. izdanje Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu, Zagreb 1973, str. 166 i dalje.

dinara posli rata za Novu godinu. Projde Nova godina a on ih je i dalje imao. A meni je otac da deset dinara a ja brže u Povlje na ples da ih potrošim« (Bol). »Ples je bio onda faktički jedan veliki magnet. Ja znam, kapetan Đuro Vodanović on je pričao da je iz Trsta došo u Split, iz Splita na Brač, u Supetar i došo je na ples u Devet sati u Bol« (Bol).

Istraživanja su obavljena u ovim naseljima: Bol, Dračevica, Gornji Humac, Ložišća, Murvica, Nerežišća, Postira, Poblja, Praznica, Pučišća, Selca, Supetar i Škrip.⁴ Terenska ispitivanja Poblja i Pučišća obavila je 1967. godine Zorica Orepić-Rajković.⁵ Evo važnijih kazivača:

Katica Baković, rođ. 1888, Nerežišća
Marko Cvitanović, rođ. 1890, Postira
Ivan Domić Bezić, rođ. 1875, Ložišća
Kate Domić, rođ. Mišetić 1900, Ložišća
Nikoleta Fadić Mike, rođ. 1899, Supetar
Luka Frančeski, rođ. 1886, Postira
Maksim Harašić, rođ. 1885, Nerežišća
Ružica Juras, rođ. Kličinović 1940, Postira
Anka Koljatić, rođ. Predotović 1904, Praznica
Ivan Kolimbatović Peštaloje, rođ. 1886, Supetar
Tomo Kujiš, rođ. 1896, Bol
Toma Lumbardić, rođ. 1900, Ložišća
Pave Marović, rođ. 1888, Postira
Petar Martinović, pok. Ante rođ. 1915, Pučišća
Kuzma Martić, rođ. 1903, Škrip
Franka Mirić rođ. Dragičević, 1895, Supetar
Margita Restović, rođ. 1934, Nerežišća
Toma Stipičić, rođ. 1913, Gornji Humac
Juraj Štambuk Šalte, rođ. 1894, Selca
Ljubo Tadin pok. Mate, rođ. 1892, Poblja
Ivan Tomašić Pivac, rođ. 1886, Selca
Anica Vrandešić rođ. Jerčić, 1908, Pučišća
Šime Vrandešić pok. Jurja, rođ. 1906, Pučišća
Ivo Vrsalović rođ. 1927, Gornji Humac
Ivica Vrsalović, rođ. 1927, Selca
Juraj Vrsalović Boćinelo, rođ. 1893, Selca
Tomislav Vrsalović, rođ. 1903, Gornji Humac
Juro Žuljević, rođ. 1930, Bol.

⁴ Podrobniji podaci nalaze se u mojoj zbirci »Folklor otoka Brača« koji je pohranjen u arhivu Instituta za narodnu umjetnost (Rkp. INU br. 766) te plesnim zbirkama br. 243—254.

⁵ Zorica Orepić-Rajković, Folklorna građa s otoka Šolte i Brača. Rkp. INU br. 781 str. 95—109.

OPIS POJEDINIH PLESOVA

a) Cicilijana

Ples pod istim nazivom veoma je popularan i na otoku Hvaru. I tamo se slično pleše kao i na Braču. Cicilijana je parovni ples, a plešu ga muškarci i ženske različite dobi. Parovi su slobodno raspoređeni po plesnom prostoru. Još ga zovu i cinciljana. Cicilijana je važio za prilično težak ples i nije ga znao svatko plesati (vidi notni primjer br. 1).

Najuobičajeniji način plesanja cicilijane na Braču izgledao bi kao ovaj u Ložišćima. Radi lakše analize podijelit ćemo ples na dijelove A, B, i C.

A.

B. C.

Dio A. sastoji se iz četiri četiričetvrtinska takta a svaki takt sadržava ritmičku shemu: četvrtinka, četvrtinka, osminka, osminka, četvrtinka. Početna je pozicija takva da je plesačevo desno rame blizu lijevog plesačice.

I takt

Četvrtinka: Petom lijeve noge plesač dotakne pod polulijevo naprijed, a plesačica petom desne noge poludesno naprijed.

Četvrtinka: Prstima skvrčene lijeve noge plesač dotakne pod nešto unatrag. Plesačica to isto učini prstima desne noge. U ove dvije četvrtinke tijelo je učinilo dva vertikalna pomaka, na svaku četvrtinku po jedan.

Osminka: Plesač korak lijevom nogom ulijevo, a plesačica desnom udesno.

Osminka: Plesač desnom nogom korak u mjestu a plesačica lijevom.

Četvrtinka: Plesač lijevom nogom korak ulijevo a plesačica desnom udesno. Na posljednje dvije osminke i četvrtinku partneri su se okrenuli za četvrt kruga svaki na svoju stranu ne puštajući ruke tako da sada ima plesač svoje lijevo rame uz desno plesačice.

II takt

Četvrtinka: Petom desne noge plesač dotakne pod poludesno naprijed, a plesačica petom lijeve polulijevo naprijed.

Četvrtinka: Prstima skvrčene desne noge plesač dotakne pod iza lijeve, a plesačica to isto učini lijevom iza desne. U ove dvije četvrtinke tijelo je načinilo dva vertikalna titraja, na svaku četvrtinku po jedan.

Osminka: Plesač korakne desnom nogom udesno, a plesačica lijevom ulijevo.

Osminka: Plesač lijevom nogom korak u mjestu a plesačica desnom.

Četvrtinka: Plesač korakne desnom nogom udesno, a plesačica lijevom ulijevo.

Na posljednje dvije osminke i četvrtinku partneri su se okrenuli za četvrt kruga svaki na svoju stranu ne puštajući ruke i došli u položaj kao na početku dijela A.

III takt jednak je prvom taktu.

IV takt jednak je drugom taktu.

Dio B sastoji se od četiri četiričetvrtinska takta a svaki takt sadržava shemu: osminka, osminka, četvrtinka, osminka, osminka, četvrtinka.

I takt

Osminka: Plesač zakorači lijevom nogom polulijevo natrag, a plesačica desnom poludesno naprijed.

Osminka: Plesač privuče desnu nogu do lijeve i na nju prenese težinu tijela, a plesačica na isti način lijevom do desne.

Četvrtinka: Plesač zakorači lijevom nogom polulijevo natrag, a plesačica desnom poludesno naprijed.

Osminka: Plesač zakorači desnom nogom poludesno naprijed, a plesačica lijevom polulijevo natrag.

Osminka: Plesač privuče lijevu nogu do desne i na nju prenese težinu tijela, a plesačica na isti način desnom do lijeve.

Četvrtinka: Plesač zakorači desnom nogom poludesno naprijed, a plesačica lijevom nogom polulijevo natrag.
Istovremeno se par okrenuo za 360° u smjeru hoda kazaljke na satu.

II, III i IV takt jednaki su prvom taktu.

A.

Musical notation for section A, showing a melody line and two staves for male (M) and female (Z) dancers. The notation includes 90-degree rotation arrows and a floor plan diagram of the dancers' positions.

B. C.

Musical notation for sections B and C, showing a melody line and two staves for male and female dancers. Section B includes a 360-degree rotation arrow and section C includes a 360-degree rotation arrow. A floor plan diagram is also present.

Dio C jednak je dijelu B samo što se partneri okreću u smjeru koji je obrnut od hoda kazaljke na satu (kinetogram na str. 337).

U nekim se varijantama na prvu četvrtinku dijela A pod ne dotiče petom nego prstima, no svakako je najinteresantnija ona iz Selca koja se izvodi gotovo sasvim jednako kao na otoku Hvaru.

Evo te varijante (kinetogrami na str. 339):

Partneri se drže jednako kao i kod ložiške varijante. Radi lakšeg analiziranja podijelit ćemo ples na dijelove A, B i C.

Dio A sastoji se od četiri četiričetvrtinska takta a svaki od njih sadržava ovu ritmičku shemu: četvrtinka, četvrtinka, osminka, osminka, četvrtinka. Početna pozicija je takva da je plesačevo desno rame blizu lijevog plesačice.

I takt

Četvrtinka: Prstima lijeve noge plesač dotakne pod za dužinu stopala ulijevo, a plesačica prstima desne udesno. Istovremeno plesač poskoči u mjestu na desnoj a plesačica na lijevoj nozi.

Četvrtinka: Partneri ponovo poskoče na istim nogama a prstima drugih nogu dotaknu pod u mjestu.

Osminka: Plesač poskoči lijevom nogom u lijevu stranu i istodobno se okrene za 45° u smjeru hoda kazaljke na satu. Plesačica poskoči desnom nogom u desnu stranu i istodobno se okrene za 45° u smjeru koji je obrnut od hoda kazaljke na satu.

Osminka: Plesač poskoči desnom nogom u mjestu i istodobno se okrene za 45° u smjeru hoda kazaljke na satu.

Četvrtinka: Plesač poskoči lijevom nogom u lijevu stranu a plesačica desnom u desnu. Partneri su sada okrenuti tako da desno rame plesačice stoji uz lijevo plesača.

II takt

Četvrtinka: Prstima desne noge plesač dotakne pod za dužinu stopala udesno, a plesačica prstima lijeve ulijevo. Istovremeno plesač poskoči u mjestu na lijevoj a plesačica na desnoj nozi.

Četvrtinka: Partneri ponovo poskoče istim nogama a prstima drugih nogu dotaknu pod u mjestu.

Osminka: Plesač poskoči desnom u desnu stranu i istodobno se okrene za 45° u smjeru koji je obrnut od hoda kazaljke na satu. Plesačica poskoči lijevom ulijevo i okrene se za 45° u smjeru hoda kazaljke na satu.

Osminka: Plesač poskoči lijevom nogom u mjestu i istodobno se okrene za 45° u smjeru koji je obrnut od hoda kazaljke na satu. Plesačica poskoči desnom nogom u mjestu i istodobno se okrene za 45° u smjeru hoda kazaljke na satu.

Četvrtinka: Plesač poskoči desnom nogom u desnu stranu, a plesačica lijevom u lijevu. Partneri su ponovo okrenuti kao u početku dijela A.

III takt jednak je I taktu

IV takt jednak je II taktu.

Dio B sastoji se od jednog četiričetvrtinskog takta, a taj sadržava ritmičku shemu: osminka, osminka, četvrtinka, osminka, osminka, če-

tvrtinka. Za vrijeme ovog takta partneri plešući u mjestu okrenu se za 360° u smjeru hoda kazaljke na satu.

Osminka: Plesač poskoči lijevom a plesačica desnom nogom u mjestu.

Osminka: Plesač poskoči desnom nogom a plesačica lijevom nogom na mjestu.

Četvrtinka: Isto što i na prvu osminku.

Osminka: Plesač poskoči desnom a plesačica lijevom nogom u mjestu.

Osminka: Plesač poskoči lijevom a plesačica desnom nogom u mjestu.

Četvrtinka: Plesač poskoči desnom a plesačica lijevom nogom u mjestu.

Dio C sastoji se od jednog četiri četvrtinskog takta a taj sadržava ovu shemu: triola, triola, četvrtinka, četvrtinka.

Prva triola: Plesač zakorači lijevom nogom u lijevu stranu a zatim doskoči prednjim dijelom stopala desne noge uz lijevu.

Plesačica zakorači desnom nogom u desnu stranu a zatim doskoči prednjim dijelom stopala lijeve noge uz desnu.

Druga triola: Izvodi se što i na prvu triolu.

Četvrtinka: Plesač zakorakne lijevom nogom u lijevu stranu, a plesačica desnom u desnu.

Četvrtinka: Oba partnera snažno obim nogama udare u mjestu o pod i odbiju se u zrak.

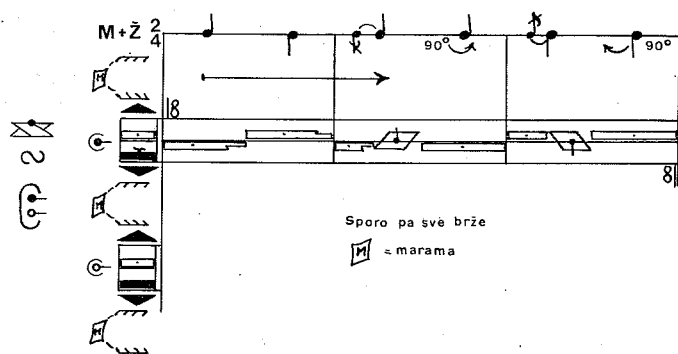
Ponavljanjem dijelova A, B i C sve dok svirač svira dobiva se ova varijanta cicilijane. Ples na dio C zovu još i galop.

b) Kolo

Kolo je zapisano u nekoliko mjesta otoka Brača i najjarhaičniji je ples toga otoka. Opisat ćemo najvažnije varijante.

Kolo iz Selaca

Kolo se igra u Selcima isključivo o božićnim praznicima. Naizmjenice se uhvate muškarci i ženske različite dobi. Kolo je otvoreno i na njegovom desnom kraju nalazi se kolovođa. Plesači se međusobno drže za rupce. Kolo vođa zapovijedi: Pozor, jedan, dva, tri!

»I poče. Digne lijevu nogu pak onda učini dva koraka, pa s desnom. Pa onda se opet okrene, digne opet lijevu pa tako dva koraka, pak desnu. U kolu se ne bi pjevale pjesme, već oko stola gdje je bilo vino i jelo.

Tamo bi se okupilo. Onda bi pili i pjevali. U kolu se samo plesalo kako što smo mi kazali, lijeva prva noga. On bi dao znak, upozorenje:

— Jedan, dva, tri.

Onda se okrene, podigne lijevu nogu pa stupi dva puta naprijed s desnom i podigne desnu i tako opet lijevu. Onda se kolo raširi i okolo. Sve izmjenjuje jedan s drugim. Desna strana vodi.« (Plesači su okrenuti u smjeru obrnutom od hoda kazaljke na satu, o. I. I.)

Ples se sastoji od neodređenog broja dvočetvrtinskih taktova a svaki takt sadržava dvije četvrtinke. Tema od tri takta neprekidno se ponavlja.

Ovo se kolo pleše bez muzičke pratnje, ali pjevači koji stoje oko stola znadu zapjevati neki put »Igra kolo na dvadeset i dva«.

I takt

Četvrtinka: Desnom nogom korak naprijed

Četvrtinka: Lijevom nogom korak naprijed

II takt

Četvrtinka: Desnom nogom korak naprijed

Četvrtinka: Desnom nogom poskok u mjestu i istovremeno okret za 90° u smjeru koji je obrnut od hoda kazaljke na satu.

III takt

Četvrtinka: Lijevom nogom korak u mjestu.

Četvrtinka: Lijevom nogom poskok u mjestu i istovremeno okret za 90° u smjeru hoda kazaljke na satu.

Ovo kolo ima obrazac tipičan za plesove dinarske plesne zone,⁶ ali se začudo kreće u smjeru, koji je obrnut od hoda kazaljke na satu što inače nije slučaj u ostalim hrvatskim krajevima.

Kolo iz Pražnica

»Pražničko kolo, to vam je bilo najprvo zabava pražničkih ljudi, ča se ljudi sjećaju. Išli bi tamo na pijacu, uhvatili bi se muško, žensko, muško, žensko, sve. Držali bi se za ruku kao da bite vi sada napravili ljesu. I držali bi se za ruku i pivali bi jednu pismu običnu. Čapalo bi se muško i žensko pa bi o sebi stalo. Trkali bi. Ono, znate, igrat, ono kad je veselje o pokladima. To je bilo po seosku, pa bi se stali tamo na pijacu. Onda došla bi ta lira. On bi bi zvonu a oni bi nogu priko noge skakali, išli okolo i pivali:

— Ajdemo u kolo janje moje...⁷

Onda bi igrali, igrali, igrali. Ono seosko, ono pravo seosko kolo. Onda bi pjevali, a kad bi svirali onda bi brzo, brzo, što god bi mogli bržije. A lira bi išla pored njima i zvonila. A onda bi se držali svi i maškarada i

⁶ Ivan Ivančan, Geografska podjela narodnih plesova u Jugoslaviji, Narodna umjetnost. Izdaje Institut za narodnu umjetnost u Zagrebu, Zagreb 1964—65. knj. 3, str. 25 i dalje.

muškarci i mlado i staro i žensko i dica i svi. Kad bi pivali išli bi polako, a kad bi svršili pivat,

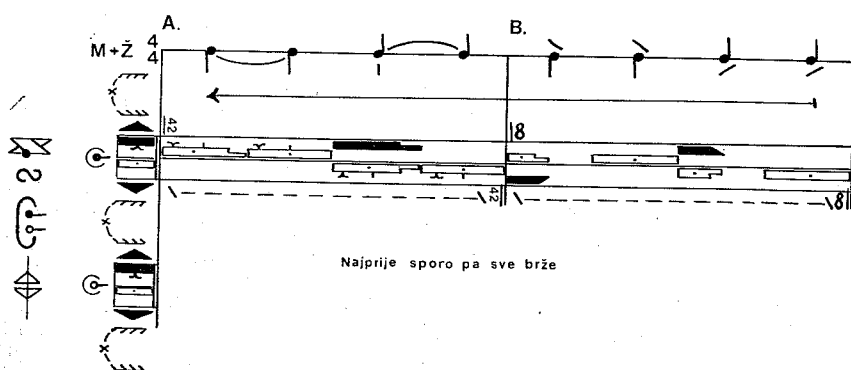
— Skoči kolo da skočimo.

Onda bi skočili ovako, što god bi mogli visočije, uokolo ono plesat. Eto, vidite koliko je naša pijaca pa oko pijace. Cili krug zatvoren. A moj pokojan otac držao bi ruku liru i zvoni bi spored njima. Kolo bi počelo okolo svega sela. Okolo svega sela bi plesala mladost i kupili bidu. Oni bi sve kupili putem koga god bi našli i došli na pijacu.« (Selom bi povećavali kolo o. I. I.)

Višak muškaraca odnosno ženskih koji ne bi bili po parovima uklopio bi se slobodno po volji u kolo. Kolo se sastojalo od sporog dijela, uz spomenutu pjesmu, i brzog bez pjesme odnosno uz fakultativnu svirku lijeričara.

Melodija pjesme data je u notnom primjeru br. 10.

Radi lakše analize podijelit ćemo kolo na dijelove A (spori dio) i B (brži dio).

Dio A sastoji se od 42 četiričetvrtinska takta od kojih svaki sadržava četiri četvrtinke. Plesači su okrenuti u smjeru kretanja kola, tj. u smjeru hoda kazaljke na satu.

I takt

Četvrtinka: Korak lijevom nogom naprijed. Noga se na kraju odigne na prednji dio stopala.

Četvrtinka: Ista noga spusti se na pod i ponovo odigne na prednji dio stopala. Tijelo je tako na prve dvije četvrtinke načinilo dva titraja.

Četvrtinka: Korak desnom nogom naprijed. Istovremeno se lijeva izbacila naprijed. Desna noga se na kraju odigne na prednji dio stopala.

Četvrtinka: Ista, tj. desna noga, spusti se na pod i ponovo odigne na prednji dio stopala. Tijelo je tako i na druge dvije četvrtinke ponovno načinilo dva titraja. Ovaj dio traje tako dugo dok traje pjesma.

Dio B sastoji se od neodređenog broja četiri četvrtinskih taktova a svaki takt sadržava četiri četvrtinke. Izvodi se znatno brže od dijela A i bez glazbene pratnje odnosno uz fakultativnu pratnju lijericom.

I takt

Četvrtinka: Lijevom nogom korak naprijed, a desna se izbacila dijagonalno ispred lijeve.

Četvrtinka: Lijevom nogom poskok u mjestu.

Četvrtinka: Desnom nogom korak naprijed, a lijeva se izbacila dijagonalno ispred desne.

Četvrtinka: Desnom nogom poskok u mjestu.

Svi ostali taktovi jednaki su prvom taktu.

Kolo iz Bola

»Kad bi vanka, ovdje na otvorenom plesali kolo na svetog Stipana, onda se je i plesalo i pjevalo. U sredini je bila bačvica vina. Samo bi muškarcima plesali i pjevali:

— Petroviću konj uteko.

Zadnji put su to pred rat plesali. Uхватili bi se za ruke i zatvorili kolo. Jedan bi vodio pjesmu a drugi bi za njim pjevali. I to bi trajalo dva tri sata. To bi trajalo, pa bi se pilo, pa bi se nastavilo. To je bio jedini narodni ples, ako se to može tako nazvati, koji sam ja vidio, kojeg se ja sjećam. Žene i dica i svi bi ih promatrali.«

Kolo se izvodilo jednako kao u Pražnicama a melodija pjesme data je u notnom primjeru br. 2.

Na otoku Braču zapisala je kolegica Zorica Rajković fragmentarne podatke o nekad postojećim kolima. Za Pučišća navodi kolo *Čuvaj mi se Ančice sarajevskih đaka*, koje je kao đačko kolo bilo rašireno u raznim našim krajevima. Slično je sa *seljančicom* i *milicom* u Poveljama. Međutim za Povalja postoji zanimljiviji podatak: na Novu Godinu plesalo se kolo oko crkve pa okolo sela. Jedna kazivačica je rekla da se »kolo igralo priko noge, to je letila ka vila.« Iz toga bi se dalo zaključiti da se radilo o sličnom kolu kao što smo ga zapisali u Pražnicama. Kazivači u Poveljama spominju i kolo *đul Marice*, *đul dušice*, koje je identično sa istoimenim kolom u Bosni⁸ i dijelu Imotske krajine.⁹

Međutim po jednoj tvrdnji to je kolo u Povelja donijela Francka Bilić iz Dubrovnika gdje je učila školu.

c) Kvatropas

Pleše se jednako kao i u drugim krajevima primorske Dalmacije, tj. kao šotić kojemu je sprijeda dodan jedan dio. Budući da je drugi dio kvatropasa jednak šotiću, to ovaj potonji ples nećemo niti opisivati.

Kvatropas i šotić su parovni plesovi koji izvode muškarcima i ženske različite dobi. Broj parova je neodređen a držanje kao kod građanskih parovnih plesova. Kvatropas zovu još i kvatro paši.

Melodija muzičke pratnje koja se obično izvodi na harmonici data je u notnom primjeru br. 3.

Radi lakše analize ples možemo podijeliti na dijelove A, B i C.

⁸ Jelena Dopuđa, Narodne igre Kupreškog polja, Bilten Instituta za proučavanje folkloru br. 2, Sarajevo 1953. str. 188 i dalje.

⁹ Ivan Ivančan, Folklor Imotske krajine, Rkp. INU br. 784.

A.

MM $\text{♩} = 120$

M 2/4

Z 2/4

B.

c

Dio A sastoji se iz osam dvočetvrtinskih taktova, a svaki od njih sadržava dvije četvrtinke.

I takt

Četvrtinka: Plesač lijevom nogom korak u lijevu stranu, a plesačica desnom u desnu.

Četvrtinka: Plesač primakne desnu nogu uz lijevu i na nju prenosi težinu tijela. Plesačica na isti način primakne lijevu uz desnu.

II i III takt jednaki su prvom taktu.

IV takt

Četvrtinka: Plesač lijevom nogom korak u lijevu stranu, a plesačica desnom u desnu.

Četvrtinka: Plesač primakne desnu nogu uz lijevu, ali na nju ne prenosi težinu tijela. Plesačica na isti način primakne desnu uz lijevu.

V takt

Četvrtinka: Plesač korakne desnom nogom u desnu stranu, a plesačica lijevom u lijevu.

Četvrtinka: Plesač primakne lijevu uz desnu, a plesačica desnu uz lijevu nogu.

VI i VII takt jednaki su petom taktu.

VIII takt

Četvrtinka: Plesač zakorakne desnom nogom u desnu stranu a plesačica lijevom u lijevu.

Četvrtinka: Plesač primakne lijevu nogu uz desnu, ali na nju ne prenese težinu tijela. Plesačica na isti način primakne desnu nogu uz lijevu.

Dio B sastoji se od četiri dvočetvrtinska takta a svaki od njih sadržava dvije četvrtinke.

I takt jednak je prvom taktu dijela A.

II takt jednak je četvrtom taktu dijela A.

III takt jednak je petom taktu dijela A.

IV takt jednak je osmom taktu dijela A.

Dio C sastoji se od četiri dvočetvrtinska takta a svaki od njih sadržava po dvije osminke i jednu četvrtinku.

I takt

Osminka: Plesač zakorači lijevom nogom polulijevo natrag a plesačica desnom poludesno naprijed.

Osminka: Plesač privuče desnu nogu do lijeve i na nju prenese težinu tijela, a plesačica na isti način lijevu do desne.

Četvrtinka: Plesač zakorači lijevom nogom polulijevo natrag, a plesačica desnom poludesno naprijed.

II takt

Osminka: Plesač zakorači desnom nogom poludesno naprijed, a plesačica lijevom polulijevo natrag.

Osminka: Plesač privuče lijevu nogu do desne i na nju prenese težinu tijela. Plesačica na isti način privuče desnu nogu do lijeve.

Četvrtinka: Plesač zakorači desnom nogom poludesno naprijed a plesačica lijevom polulijevo natrag.

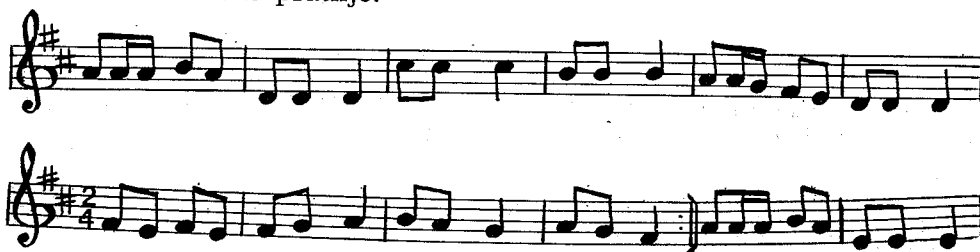
Istovremeno se par okrenuo oko svoje osi za dva kruga u smjeru hoda kazaljke na satu.

Nakon toga ples opet počne ispočetka i traje dok svirač svira.

d) Polka kol momo

To je parovni ples koji izvode muškarci i ženske različite dobi. Parovi su raspoređeni u krugu. U nekim momentima su partneri razdvojeni a u drugim se drže kao kod građanskih parovnih plesova. Pleše se uz pratnju harmonike. Postoji nekoliko varijanata ovoga plesa, a mi ćemo opisati najuobičajeniju.

Evo muzičke pratnje:

Radi lakše analize podijelit ćemo ples na dijelove A, B, C i D.

A.

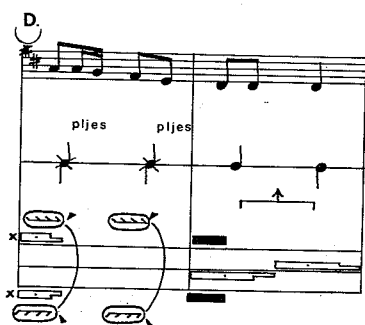
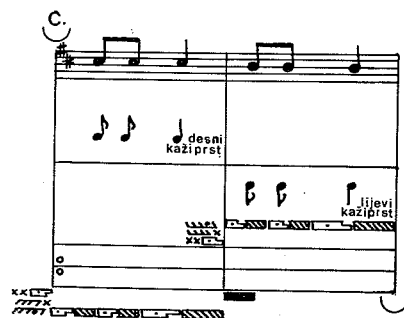
B.

Dio A sastoji se od osam dvočetvrtinskih taktova a svaki od njih sadržava dvije osminke i jednu četvrtinku.

I takt

Osminka: Plesač korakne desnom nogom poludesno naprijed, a plesačica lijevom polulijevo natrag.

Osminka: Plesač primakne lijevu nogu do desne i na nju prenese težinu tijela. Na isti način privuče plesačica desnu do lijeve.

Četvrtinka: Izvodi se ono što i na prvu osminku.

II takt

Osminka: Plesač korakne lijevom nogom polulijevo natrag, a plesačica desnom poludesno naprijed.

Osminka: Plesač primakne desnu nogu do lijeve i na nju prenese težinu tijela. Na isti način privuče plesačica lijevu do desne.

Četvrtinka: Izvodi se ono što i na prvu osminku.

Par se istovremeno okrenuo za 360° u smjeru hoda kazaljke na satu.

III, V i VII takt jednaki su prvom taktu.

IV, VI i VIII takt jednaki su II taktu.

Dio B sastoji se od četiri dvočetvrtinska takta od kojih prvi i treći sadržavaju po dvije četvrtinke a drugi i četvrti po dvije osminke i jednu četvrtinku. Partneri se puste i spuste ruke slobodno uz tijelo.

I takt

Četvrtinka: Korak desnom nogom natrag.

Četvrtinka: Korak lijevom nogom natrag.

II takt

Osminka: Udarac desnom nogom o pod. Na desnu se nogu ne prenosi težina tijela.

Osminka: Izvodi se što i na prvu osminku.

Četvrtinka: Izvodi se što i na prvu osminku. Na kraju se lijeva noga odigne na prednji dio.

III takt

Četvrtinka: Objema nogama petama o pod i opet odizanje na prednji dio stopala.

Četvrtinka: Isto što i na prvu četvrtinku.

IV takt je jednak drugom taktu.

Dio C se sastoji od dva dvočetvrtinska takta, a svaki od njih sadržava po dvije osminke i jednu četvrtinku. Partneri stoje u mjestu i prijete kažiprstima.

I takt. Prijetnja desnom rukom na shemu, osminka, osminka, četvrtinka.

II takt. Izvodi se isto samo lijevom rukom.

Dio D se sastoji od dva dvočetvrtinska takta, a svaki od njih sadržava po dvije četvrtinke.

I takt

Četvrtinka: Pljesak naprijed ispruženim rukama.

Četvrtinka: Isto što i na prvu četvrtinku.

II takt

Četvrtinka: Korak desnom nogom naprijed.

Četvrtinka: Korak lijevom nogom naprijed.

Na taj su se način partneri ponovno približili, uhvatili se kao na početku plesa i sve počinje ispočetka, a traje sve dok svirač svira.

e) Polka šaltin

Radi se o vrsti brze polke u kojoj se izrazito poskakuje. Izvode je muškarci i žene različite dobi, a broj je parova neodređen. Obično se

MM ♩ = 114-180

M₄²

Ž₄²

sl.

8

8

za ovog plesa ispuni čitava prostorija zbog njegove omiljenosti. Pleše se slobodno po plesnom prostoru po svim smjerovima.

Glazbena pratnja koju izvodi harmonika data je u notnom primjeru br. 4.

Partneri se drže kao kod građanskih parovnih plesova, a muškarci u vrijeme plesa katkada jače udare nogom, što ćemo prikazati u jednoj varijanti. Za stil su važni veoma izraziti vertikalni titraji.

Ples se sastoji od neodređenog broja četiri četvrtinskih taktova a svaki od njih sadržava dva puta po dvije osminke i jednu četvrtinku.

I takt

Osminka: Plesač poskoči lijevom nogom a plesačica desnom.

Osminka: Plesač poskoči desnom a plesačica lijevom nogom.

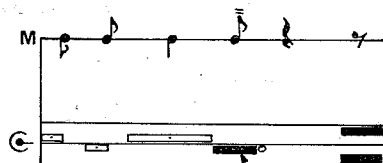
Četvrtinka: Plesač poskoči lijevom a plesačica desnom nogom.

Osminka: Plesač poskoči desnom a plesačica lijevom nogom.

Osminka: Plesač poskoči lijevom a plesačica desnom nogom.

Četvrtinka: Plesač poskoči desnom a plesačica lijevom nogom.

Svi ostali taktovi jednaki su prvom taktu. Partneri se kreću slobodno po plesnom prostoru. Mogu plesati u mjestu ili u bilo kojem smjeru te se okretati na jednu ili drugu stranu. Plesač u vrijeme plesa udari desnom nogom na ovaj način:

Ples se sastoji iz jednog četiričetvrtinskog takta.

Osminka: Poskok lijevom nogom.

Osminka: Poskok desnom nogom.

Četvrtinka: Poskok lijevom nogom.

Osminka: Snažan udarac desnom nogom o pod. Noga nešto poklekne i na nju se prenese težina tijela.

Četvrtinska pauza: Tijelo ostaje u nepromijenjenom položaju.

Osminska pauza: Plesač se odbije u zrak da bi bio pripreman za prvi poskok u idućem taktu.

f) *Tamburica*

Tamburica je parovni ples a izvode ga parovi smješteni po kružnici. Ples se izvodi uz pratnju harmonike i pjesmu (vidi notni primjer br. 5).

Tamburice sitnim glasom udaraše
Uz tambure mlado momče poigraše
Oj mladosti, mladosti
Evo tebi radosti
Već su dunje dozrele
A djevojke procvale.

Pjesma se ne pjeva neprekidno nego harmonika nekoliko puta odsvira melodiju, a onda bi plesači prema slobodnom nahođenju zapjevali pjesmu, i to uvijek ponavljali gore navedene stihove.

Radi lakše analize podijelit ćemo ples na dijelove A, B i C. Ples počinje tako da su partneri okrenuti u smjeru hoda kazaljke na satu, a plesačica se nalazi s desne strane svoga partnera. Plesač svojom desnom drži lijevu dolje spuštenu ruku svoje plesačice. Na dio C uhvate se kao kod građanskih parovnih plesova i plešu polku.

A.

MM ♩ = 128

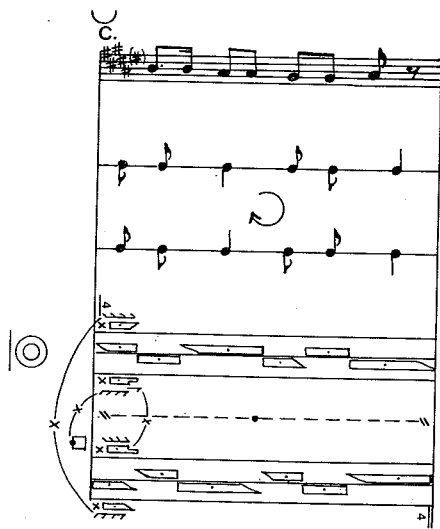
M 4

Ž 4

The diagram shows the dancers' hand and foot positions. The male dancer (M) is on the left, and the female dancer (Ž) is on the right. The diagram includes a top-down view of the hands and feet, with arrows indicating the direction of movement and 90-degree turns. The male dancer's right hand is on the female dancer's left shoulder, and her left hand is on his right shoulder. The male dancer's left hand is on the female dancer's right hip, and her right hand is on his left hip. The diagram also shows the dancers' feet and the direction of their steps.

B.

The diagram shows the dancers' hand and foot positions. The male dancer (M) is on the left, and the female dancer (Ž) is on the right. The diagram includes a top-down view of the hands and feet, with arrows indicating the direction of movement and 90-degree turns. The male dancer's right hand is on the female dancer's left shoulder, and her left hand is on his right shoulder. The male dancer's left hand is on the female dancer's right hip, and her right hand is on his left hip. The diagram also shows the dancers' feet and the direction of their steps.

Dio A sastoji se od dva četiričetvrtinska takta, a svaki od njih sadržava četiri četvrtinke.

I takt

Četvrtinka: Plesač korak lijevom nogom naprijed, plesačica desnom.

Četvrtinka: Plesač korak desnom nogom naprijed, plesačica lijevom.

Četvrtinka: Isto što i na prvu četvrtinku.

Četvrtinka: Isto što i na drugu četvrtinku.

II takt

Četvrtinka: Plesač korak lijevom nogom naprijed, plesačica desnom, a zatim se pete odignu u zrak.

Četvrtinka: U mjestu plesač spusti lijevu nogu na čitavo stopalo i opet odigne petu. Slobodnom desnom nogom udari o pod desno od svoje lijeve noge. Plesačica u mjestu spusti desnu nogu na čitavo stopalo i opet odigne petu, slobodnom lijevom nogom udari o pod lijevo od svoje desne noge.

Četvrtinka: Ponovno partneri spuste i odignu pete nogu na kojima stoje, a slobodne noge privuku, ali na njih ne prenesu težinu tijela.

Četvrtinka: Partneri ostanu u položaju u kakvom su bili i na prethodnu četvrtinku.

Dio B sastoji se od dva četiričetvrtinska takta a svaki od njih sadržava četiri četvrtinke.

I takt

Četvrtinka: Plesač korak desnom nogom natrag, plesačica lijevom.

Četvrtinka: Plesač korak lijevom nogom natrag, plesačica desnom.

Četvrtinka: Isto što i na prvu četvrtinku.
Četvrtinka: Isto što i na drugu četvrtinku.

II takt

Četvrtinka: Plesač korakne desnom nogom natrag, plesačica lijevom, a zatim odignu pete u zrak.

Četvrtinka: U mjestu plesač spusti desnu nogu na čitavo stopalo i opet podigne petu. Slobodnom lijevom nogom udari o pod lijevo od svoje desne noge. Plesačica u mjestu spusti lijevu nogu na čitavo stopalo i opet dignu petu. Slobodnom desnom nogom udari o pod desno od svoje lijeve noge.

Četvrtinka: Ponovno partneri spuste i odignu pete nogu na kojima stoje, a slobodne noge privuku, ali na njih ne prenesu težinu tijela.

Četvrtinka: Partneri ostanu u položaju u kakvu su bili i na prethodnu četvrtinku.

Dio C sastoji se od četiri četiričetvrtinska takta od kojih svaki sadržava shemu koja se sastoji dva puta od po dvije osminke i jedna četvrtinka.

I takt

Osminka: Plesač korakne lijevom nogom polulijevo natrag a plesačica desnom poludesno naprijed.

Osminka: Plesač primakne desnu nogu do lijeve i na nju prenese težinu tijela. Na isti način privuče plesačica lijevu do desne.

Četvrtinka: Izvodi se isto što i na prvu osminku.

Osminka: Plesač korakne desnom nogom poludesno naprijed, a plesačica lijevom polulijevo natrag.

Osminka: Plesač primakne lijevu nogu do desne i na nju prenese težinu tijela. Na isti način privuče plesačica desnu do lijeve.

Četvrtinka: Plesač korakne desnom nogom poludesno naprijed, a plesačica lijevom polulijevo natrag.

Par se istovremeno okrenuo za 360° u smjeru hoda kazaljke na satu.

II, III i IV takt jednaki su prvom taktu.

Ples traje sve dok svirač svira.

g) Vilota

Vilota je poslije kola najstariji ples otoka Brača, a vezan je za generacije starije od 60 godina. To je parovni ples ali su ga izvodila obično dva ili četiri para ili više takvih kombinacija. Par bi stajao nasuprot paru izvedeći različite figure ovoga plesa koje su mogle i varirati od mjesta do mjesta. Partneri bi se obično držali za rupce a ples bi se ranije izvodio uz liru a kasnije i uz harmoniku. Za vrijeme plesa znao bi se zapjevati i kakav šaljivi stih pjesme kao npr.

A vilota patakun

Meštra Pere u kantun.

Zbog relativno nepotpunih podataka što smo ih uspjeli sakupiti na Braču donosimo i neke izvode iz kazivanja plesača u raznim mjestima.

»Vilota se pleše kao polka isto, samo što posli kad se primi rubac, onda dođe na primjer treće lice i ono se umetne. Ja pustim moj rubac a ona ufati njegov. I onda posli ta vilota dojde a la forma siciljana. Plešemo naokolo. On pruži rubac i onda se vrtimo i rupcem ispod ovako: on mene ovako i onda jedan s drugim. I onda ako sam se ja umorila onda mi dođe ususret neko. Ja nekome učinim mot da me izmini malo. Jer to je naporno. Tu bi trebalo da je ona jako spretna za dobro plesat« (Supetar).

— »Većinom se vilota plesala kad bi se stari zaželili u vrime poklada.

— Vilota za stare!

Onda bi se plesalo vilotu. Koji put bi se bili zaželili.

— Ala, smotaj — govori — jednu vilotu!

— Vi se odmarajte mladi, a mi ćemo učinit jednu vilotu« (Nerežišća).

— »Rekli bi stari, ono preko plesa:

— Homo jenu vilotu.

Onda bi ta vilota dugo trajala, jer bi se bili mijenjali. To nije bilo nego dva po dva. Dva doli a dva gori. Gori i doli. To samo četiri na vilotu. Ne more se više, jer to je taki ples. Pa bilo koja dvorana, nije se plesalo nego samo dva para. Znaite, kad bi se vilota najviše plesala? Kad je bila maškarada. Onda jedna vilota za njih. To kad dođu maškare u dvoranu. Onda je njima ta jedna vilota i onda š njima vanka« (Nerežišća).

Kazivači bi katkada o viloti davali i suprotne podatke, jer je malo bilo onih, čak među starijim ljudima, koji bi je znali točno opisati. Evo takva slučaja iz Selaca.

The image shows a musical score for a piece titled 'Vilota'. It consists of two parts, A and B, arranged in two measures. The top staff is the melody, written in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a time signature of 2/4. The tempo is marked as MM ♩ = 120-156. The piano accompaniment is shown in two staves below the melody. The first piano staff has a dynamic marking of 'M⁴' and the second has 'z⁴'. The score includes various musical notations such as slurs, accents, and dynamic markings like 'naklon' and 'pljes*'. The score is divided into two measures, A and B, with a double bar line between them.

— »Dva su para ovdje a dva su para ondje. I sad idu najprije onaj jedan prema drugome. Drže se ovako za podignute ruke. I onda se oni povuču. Poslije ih bude više i postane jedno kolo... Pardon kumpare (ispravlja drugi o. I. I.) ovo što ste vi rekli ovo je druga stvar. Vilota je samo četiri su para. Ova dva i dva. Onda se to skače. Zato se zove vilota jer se strašno skače. Ali svaki muškarac, koji je već uveden u tu vilotu, onda on ovu damu poklanja jednom drugom. Onda se raspuste i onda jedan prema drugom okreće se i činidu geste jedan prema drugom. Poklone se (upada opet prvi o. I. I.) i onda kaže:

- Sen di dam!
- Balanse!
- Tur di me!
- Sen ti gam!

Ne to nije bilo za vilotu (opet popravlja drugi o. I. I.). To je za molfrim i za kadrilju, a vilota je drugo« (Selca).

— »Vilota je išla, znate ovako. Vi stojite tu, ufatite ruka i ruka i muški i ženska i onda ovako. I onda uzbrdo, nizbrdo, uzbrdo, nizbrdo, okolo ljudi. To sam balala ko luda ja. Mi smo imali kućicu potleušicu, a sva je bila otvorena. Pod je bio dolje. I tu smo balali« (Pražnica). (Vidi notne primjere broj 6, 7, 8 i 9.)

Ovdje ćemo opisati varijantu iz Nerezišća jer se čini najkompletnijom. Opisat ćemo ples dvaju parova inače je moglo biti više takvih grupa po dva para. Dva se para nalaze jedan ispred drugoga. Plesačice se nalaze s desne strane svog partnera. Plesač svojom desnom drži dolje spuštenu lijevu ruku svoje plesačice.

Radi lakšeg analiziranja podijelit ćemo ples na dijelove A, B, C i D.

Dio A sastoji se od jednog četiričetvrtinskog takta a taj sadrži četiri četvrtinke.

Četvrtinka: Plesač korakne lijevom a plesačica desnom nogom naprijed.

Četvrtinka: Plesač korakne desnom a plesačica lijevom nogom naprijed.

Četvrtinka: Isto što i na prvu četvrtinku.

Četvrtinka: Plesač primakne desnu a plesačica lijevu nogu, ali na njih ne prenose težinu tijela. Istovremeno se naklone paru ispred sebe.

Dio B sastoji se od jednog četiričetvrtinskog takta a taj sadržava četiri četvrtinke.

Četvrtinka: Plesač korakne desnom a plesačica lijevom nogom natrag.

Četvrtinka: Plesač korakne lijevom a plesačica desnom nogom natrag.

Četvrtinka: Izvodi se što i na prvu četvrtinku.

Četvrtinka: Plesač primakne lijevu a plesačica desnu nogu, ali na njih ne prenese težinu tijela. Istovremeno se puste i pljesnu rukama.

Slijedi dio C u kojem plešu individualno s time da plesač ima ruke spuštene uz tijelo a plesačica o pojasu ili drži njima raširenu suknju. Partneri plešu jedan oko drugog u razne strane i okrećući se po volji.

Dio C sastoji se od neodređenog broja četiričetvrtinskih taktova od kojih svaki sadržava dvije kombinacije od po dvije osminke i jedne četvrtinke. Jednako plešu muškarci i ženske.

I takt

Osminka: Poskok objema nogama. Prethodno je ipak desna noga dotakla na pod. Takva appoggiatura se nalazi na svakoj prvoj osminki u kombinaciji.

Osminka: Poskok desnom nogom.

Četvrtinka: Poskok lijevom nogom.

Četvrtinka: Poskok lijevom nogom.

Osminka: Poskok objema nogama a prethodno appoggiatura na lijevoj nozi.

Četvrtinka: Poskok lijevom nogom.

Svi ostali taktovi jednaki su prvom taktu.

Na dio D partneri se uhvate ispod ruke, desnom o desnu ruku, a slobodne lijeve ruke su im o pojasu dotičući pojas vanjskim dijelom zapešća. Ples se sastoji od dva četiričetvrtinska takta od kojih svaki sadržava četiri četvrtinke.

I takt

Četvrtinka: Korak lijevom nogom naprijed.

Četvrtinka: Korak desnom nogom naprijed.

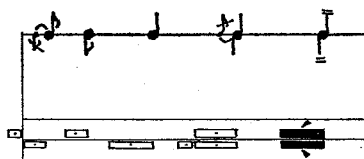
Četvrtinka: Izvodi se isto što i na prvu četvrtinku.

Četvrtinka: Izvodi se isto što i na drugu četvrtinku.

II takt jednak je prvom taktu.

Kod ostalih varijanata treba zabilježiti slijedeće. Kod nekih se na dio C pleše običan polkin korak, kod drugih polkin korak s appoggiatu-

rom ispred svake prve osminke u trokoraku. U Postirima muškarci mogu izvesti poneki put i ovako taj dio. Figura sadržava dvije osminke i tri četvrtinke.

Osminka: Poskok desnom nogom a prethodno appoggiatura na lijevoj.

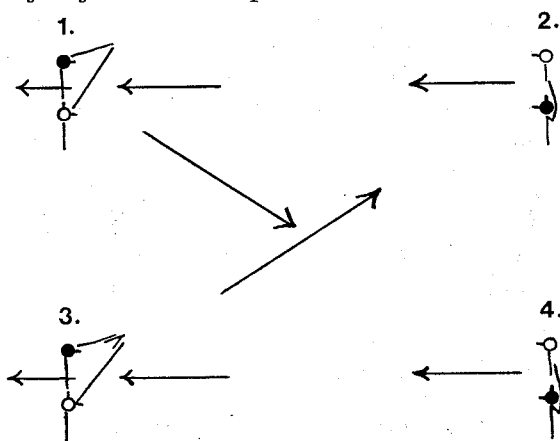
Osminka: Poskok lijevom nogom.

Četvrtinka: Poskok desnom nogom.

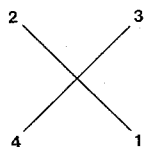
Četvrtinka: Poskok obim nogama a prethodno appoggiatura na desnoj.

Četvrtinka: Snažan udarac uz poskok i malen poklek obim nogama.

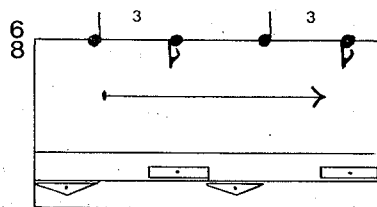
U Selcima su interesantna dva momenta. Prvo je kretanje parova. Ta je kretanja najbolje nacrtati u prostoru.

Dolaze u poziciju

Zatim broj 1 i 2 stoje a 3 i 4 izmjenjuju mjesta, da bi zatim 3 i 4 stajali, a 1 i 2 izmjenjivali mjesta. Sve se to izvodi slijedećim poskocima:

Partneri su okrenuti jedan prema drugome i postrance svladavaju plesni prostor poput galopa. Mi ćemo opisati ples jednog partnera. Drugi čini isto samo drugom nogom.

Četvrtinka: Korak desnom nogom u desnu stranu.

Osminka: Poskok lijevom uz desnu.

Četvrtinka: Izvodi se što i na prethodnu četvrtinku.

Osminka: Izvodi se što i na prethodnu osminku.

U varijanti iz Supetra partneri su desnim rukama držali rubac. Oba bi partnera podigla ruke a plesačica bi se vrtjela ispod podignute ruke plesača držeći se za rubac. Sam plesni korak nitko nije znao pokazati.

POGOVOR

Kao što se iz uvodnog dijela vidi na Braču je zapisan neuobičajeno velik broj plesova. Teško da će se u tome koji kraj mjeriti s Bračom, eventualno jedino otok Korčula. No usprkos tomu što Bračani posjeduju ili su posjedovali tako golem plesачki inventar, o plesovima tog otoka nije gotovo nitko pisao niti ih bilježio. Izuzetak čini Vladoje Bersa, koji u svojoj Zbirci narodnih popijevaka Dalmacije donosi notne zapise ovih plesova iz Nerežišća: *vilota*, *šotiš-kose*, *bella rosa*, *marmon*, *Ivančić* i *Versavje*.¹⁰ Zanimljivo je da među 32 plesa što sam ih god. 1966. zapisao na otoku Braču nisam našao traga plesovima *bella rosa* i *marmon*.

Unatoč slabim vezama a prvenstveno zahvaljujući gostoljubivosti i susretljivosti domaćina uspio sam u relativno kratkom roku skupiti dosta podataka. Bračani su se pokazali kao odlični organizatori i terensko ispitivanje vršeno je bez većih problema.

Ono što bi trebalo još jednom posebno istaknuti to je velika društvenost Bračana, dobra organizacija plesnih zabava u prošlosti usprkos nekim razlikama među stanovništvom kao što su podjela na gospodu i težake, bogatije i siromašnije, talijanaše i Hrvate, dakle izvjesne društvene, klasne i političke razlike koje su se pokazivale.

Posebno udara u oči niz starinskih kola (Gornji Humac, Selca, Bol, Pražnice) koja su se na Braču održala do današnjih dana, za razliku od mnogih naših krajeva, naročito u dijelu Dalmacije, gdje im više nema ni traga. To također pokazuje veliku odanost Bračana svojim umjetničkim i drugim tradicijama.

Na kraju valja istaknuti, da je glazbene primjere dešifrirao dr Jerko Bezić, s magnetofonskih traka koje su pohranjene u arhivu Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu. Na tome mu najljepše zahvaljujem.

NOTNI PRIMJERI

1 $\text{♩} = 104-106$

2 $\text{♩} = 90$ *quasi parlando* (škender bula)

Li—pa Ma—re kro-sna(n) tka la. Bis li me—ni

pri-sno—va—la je-dan mo-sur i dva klu—ka.

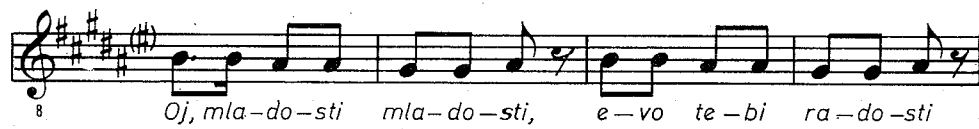
3 $\text{♩} = 60$

Kva-tro pa-si po-ve-ro Be-pin če-ti—ri kora-ka mora da či—ni.

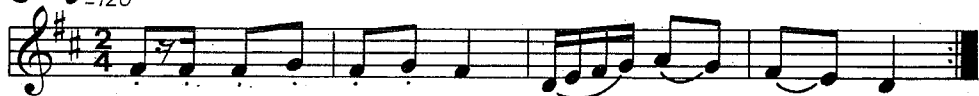
Je—dan dva ; dva i tri , vr-ti-mo se, vr-ti-mo se, ma-la, ja i ti.

4 $\text{♩} = 114$ (Uvod) (Početak)

5 ♩ = 88

6 ♩ = 120

7 ♩ = 130

8 $\text{♩} = 137$

A vi-lo-ta pa-ta-kun, me-štra Pe-re u kan-tun.

9

A vi-lo-ta pa-ta-kun, me-štra Pe-re u kan-tun.

10

$\text{♩} = \text{cca } 60$

1. A-i-de-mo u ko-lo, ja-nje mo

-je, ajd-mo u ko-lo. 2. Si-noć

pa-la ti-ha-ro-sa

si-noć pa-la 14. Mje-sec će nam

svje-tlost da-ti, mje-sec će nam svje-tlost da-ti

$\text{♩} = 92$

Sko-ći ko-lo da sko-ći-mo, sko-ći ko-lo da sko-ći-mo.